

T.C. ADALET BAKANLIĞI

ADAY MEMUR HAZIRLAYICI EĞİTİMİ

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN
ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI
VE
GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN GELİŞİMİ
DERS NOTU**

EDB

EĞİTİM DAİRESİ
BAŞKANLIĞI
DEPARTMENT OF TRAINING

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI VE GÜVENLİK STRATEJİLERİN GELİŞİMİ

Giriş

Konuya iddialı bir sözle başlamak gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti'nin daha başından itibaren güvenliği merkeze alan bir devlet olarak kurulduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Türkiye'nin resmi politikalarının temel dinamiklerinin tespit ve tayininde güvenlik faktörü her zaman vurgulanan bir anlayışın temelini oluşturmuştur. Güvenlik kavramı devamlı bir şekilde birbirine bağlı ve birbirlerini tamamlayan ve birbirlerinden etkilenen iç ve dış faktörler olarak algılanmıştır. Türkiye'nin sürekli olarak bir güvenlik sarmalında içten ve dışarıdan geldiği iddia edilen tehditlerle karşı karşıya kaldığı söylenegelmiştir. Başka bir ifadeyle ne Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tehdit eden dış düşmanları ne de bunların içerdeki uzantıları azalmıştır.

Türkiye'nin geleneksel yönetici elit sınıfının¹ Türkiye'nin güvenliği hususunda algılama ve kaygıya sahip olmasında gerçekçi olan veya olmayan, ama mutlaka açıklanması gereken nedenleri olması gerekir. Türkiye'nin bir dış politikası, kırmızıçizgileri, "casus belli"si vardır. Dış politika genel anlamda dışa yönelik bir eylemler bütünü olmasına rağmen, günümüzde karşılıklı bağımlılık anlayışı çerçevesinde dış politikadaki ve uluslararası düzeydeki gelişmelerin iç politikadaki gelişmeler üzerindeki etkinliği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Günümüzde dış politika ile iç politikanın etkileme/ekilenme sınırları belirsizleşmiş, adeta iç içe geçmiştir. Güvenlik politikası için aynı söylemin geçerli olduğunu ifade etmek mümkün olduğu gibi güvenlik politikası daha fazlasını talep etmektedir. Dünya'nın bir örümcek ağı gibi birbiri ile karşılıklı olarak bağlandığı günümüzde ülkelerin birbirleri geliştirmeye çalıştıkları ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler de güvenlik kavramının altında değerlendirilmektedir.

¹ Elit kavramını ilk olarak kullanan Pareto, elit sınıfı, yönetimde ve siyasi yaşamda doğrudan veya dolayısıyla rol oynayan kişilerden oluşan grup olarak tanımlamaktadır. Mosca, elit ifadesini kullanmadan tüm toplumlarda var olan az sayıdaki yöneten ve çok sayıdaki yönetilen sınıf olduğunu, bunlardan az sayıdaki yöneten sınıfın tüm siyasi işlemleri yerine getiren sınıf olduğunu ifade etmektedir. Wright Mills ise endüstri toplumlarında askeri siyasi ve ticari üç egemen sınıftan bahsetmekte ve bu üst kesim gruplara "iktidar eliti" adını vermektedir. Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s. 32-35. Günümüzde ki modern ulus devletinde genel anlamda elit sınıfına, „bürokratlar, medya sahipleri ve çalışanları, yargı organları üyeleri, üniversite mensupları, sanatkarlar ve bunları finanse edenler ile ülkenin zenginleri“ dahildir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde „silahlı kuvvetlerin“ de eklenmesi gerektiğini söylemektedir. Yaman Törüner, *Ülkeyi kim yönetecek?*, Milliyet, 10.07.2007. Kabul etmek gerekir ki Türkiye'de silahı kuvvetlerin hem iç politikada hem de dış politikadaki etkinliği Törüner'in „gelişmekte olan ülkelerde, bu sınıfa „silahlı kuvvetler“i de eklemek gerekir“ ifadesinden çok fazla bir etkiye sahiptir.

T.C'nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi

Bu çalışmada Türkiye'nin Güvenlik politikasının temel dinamikleri bunların arkasında yatan tarihsel, siyasi, ideolojik ve kültürel dinamikler, Türkiye'nin güvenlik politikaları/stratejileri ve bu politikaların dayandığı kökenler, teme analiz düzeyinde incelenmeye tabi tutularak, bu değerlendirme çerçevesinde Türkiye'nin güvenlik politikalarının değişimi ve değişmelerin temel gerekçeleri açıklanmaya çalışılacaktır.

I. Güvenlik Kavramının Çözümlemesi

İnsan varoluşundan bu tarafa kendi güvenliğini garanti altına alma ve bu durumu sürdürmenin yollarını aramıştır. Çevresinde gelişen, açıklayamadığı nedenlerini açıklayamadığı olaylara, doğaüstü güçlere ve kendinden üstün olan güçlere karşı insan, sürekli bir şekilde kendi güvenliğini sağlamanın yollarını aramıştır. Başka bir ifadeyle, kişi aile veya toplum kendi yaşamlarının tehlikede olmadığı, var oluşlarının garanti altına alındıklarına inandıkları bir ortamda yaşamak için çaba harcamışlardır. Güvenlik kavramı bu itibarla insanların kendilerini ve yaşamlarını sağlayan araçların tehlikelerden uzak bir ortamda olma durumunu ifade etmektedir. Geniş anlamda bireyin başkasına karşı zor ve şiddet kullanmadığı, bir barış ortamını ifade etmektedir.

Güvenlik (security) kavramına etimolojik olarak baktığımızda Latince iki kelimenin birleşmesinden meydana geldiğini görüyoruz. *Se* (siz- siz olumsuzluk takısı) ve *cura* (dert). Latince iki kelimenin birleşmesinden *dertsiz* anlamının çıktığını görüyoruz.² Bu bağlamda dertsiz olan birisinin herhangi bir şekilde kaygısı ve endişesi yok demektir. Kavramın bu yönüyle birisinin dertsiz olması yani kendisini güvende hissetmesi, subjektif bir değer olarak da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü her bireyin, grubun, toplumun ve siyasi birliğin kendini güvende hissetmemesi, geçmiş ve tarihsel tecrübelerden kaynaklanan farklı algılamalara ve değerlendirmelere dayanabilir. Güvenlik endişesi gerekçeli ve haklı nedenlere dayandığı gibi kurgulanmış da olabilir. Son tahlilde subjektif ve objektif nedenlere dayanan güvenlik kaygısı ferdin, grubun veya toplumun yaşam tarzını oluşturan değerlerin kaybolmasına karşı duyulabilir. Herhangi bir değerın savunulmaya değer olup olmaması, onun bir değer olarak kabul edilmesi ile yakından ilgilidir.³ Her fert veya toplum sonuç olarak onun yaşamının bir parçası olan ve kendini güvende hissetmesine neden olan ve kendi güvenliğinin garantisi olarak gördüğü çevresindeki bütün varlıkları muhafaza etmek isteyecektir.

A- İnsanın Doğa Durumundaki Güvenlik Algılaması

Ünlü İngiliz düşünürü Thomas Hobbes, hiç bir şeye ve hiç kimseye karşı sorumlu olmayan egemen devlet konumundaki Leviathan'ın neden gerekli olduğunu anlatırken, bunu doğa durumundaki insanın davranışlarına dayandırmaktadır. Hobbes, insanı üç ana

² Daniel Frei, *Was ist unter Frieden und Freiheit zu verstehen?*, Wolfgang Heisenbert/Dieter S. Lutz (Ed.) „Sicherheitspolitik kontrovers“, Schriftenreihe Band 291/I, Bundeszentral für politische Bildung, Bonn, 1990, s.45

³ Frei, a.g.e. 1990, s.46

T.C'nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi

başlık altında ele alır: (1) İnsanın davranışlarını belirleyen tutkuları; (2) mutlak olan ölüm karşısında takındığı tavır ve (3) doğa durumunda eşit konumda olan insanların, aynı şeyi elde etme uğruna yaptıkları mücadeledir. Tüm bu özellikler aynı zamanda insanların güven içinde yaşamalarının temelini dinamitleyen ve insanın doğasında var olan özelliklerdir. Hobbes'e göre bir bütün olarak ele alınması gereken, bireyin davranışlarını belirleyen özelliği üç temel tutkuya dayanır: Birincisi, insanların birinci tutkusu ahlaktan bağımsız olarak bencil olmalarıdır. Bu özellik insanın kendi arzuları ve fiziksel istekleri tarafından yönlendirilmelerine neden olur. İkincisi insanların kendi mallarını korumak, yani kendi mal ve değerlerini güven altına almak için ötekilere karşı güç ve üstünlük peşinde koşmalarıdır. Bireyin davranışlarını belirleyen üçüncü unsur ise şan ve şöhret peşinde koşmasıdır. Hobbes'e göre insanlarda tatmin edilmişlik durumu söz konusu değildir. Onların arzuları, istekleri sürekli bir şekilde yenilenir. İnsanın mutlu olması, gelecekte de bu arzularını tatmin edecek bir ortamın oluşmasının garanti altına alınmasına bağlıdır. Kısaca insan bunu ister.⁴ Yine Hobbes'e göre insanın en korktuğu şey mutlak olan ölümdür. Ölüm korkusu içinde yaşamak en büyük mutsuzluk nedenidir. Ölüm korkusundan uzak ve güven içinde olmak insanın mutlu olmasının zorunlu şartlarından.⁵

İnsanlar fiziksel anlamda eşit değildir. Fakat insan fiziksel anlamdaki zayıf yönlerini kendinde var olan başka özellikleri ile dengeleyebilme yeteneğine sahiptir. İnsanların birbirlerine karşı dengelenebilir yeteneklerinin olması, onları eşit konum getirir. İşte iki eşit kişiden sadece birinin sahip olabileceği bir amaç veya değer için yapılan rekabet giderek, tarafların birbirine düşman olmalarına ve esas olarak da varlıklarını korumak için birbirlerini yok etmeye veya egemenlikleri altına alma nedenini oluşturmaktadır.⁶ Buna en iyi örnek 20. Yüzyıl boyunca en önemli sorunlardan biri olan ve 21. yüzyıla da damgasını vuracak olan İsrail ile Filistinlilerin karşılıklı olarak birbirlerine karşı duydukları güvensizliktir. Çünkü her iki halk ta aynı toprak parçasını sadece kendilerine ait olduklarını ileri sürmekte ve bunu var oluş nedenlerinin en önemli unsuru olarak görmekte dirler. İnsanların birbirlerine karşı mücadeleyi belli kurallara bağlayan üstün ve egemen bir gücün olmadığı doğa durumunda anarşik bir ortam hâkimdir. Süreğen olan ve devamlı tekrarlanan güvensizliğin kol gezdiği bu çatışma ortamında, insanlar birbirlerini tahakküm altına almaya çalışırlar. İnsanlar arasında başlayan bu şekilde bir mücadele, bireyleri toplumları ve devletleri birinin diğerini mutlak anlamda varlığına kast ettiği veya onu tahakküm altına alma endişesi taşıdığı bir güvenlik sarmalı ile karşı karşıya bırakır. Hobbes'in ifade ettiği gibi güvenlik her dönemde bir mutlak olan ölümden kaçış, insanın kendi var oluşunu garanti altına alan topyekûn bir mücadele ve başkalarına tahakküm etmenin veya başkalarının egemenliğinden kurtularak kendi yaşam tarzını oluşturma çabasını ifade

⁴ Fatih Demirci, *Klasik Toplum sözleşmesi Kuramlarında Birey-Devlet İlişkisi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi 2005, Doktora, s. 182

⁵ Demirci, a.e., s.183

⁶ Demirci, a.e., s.185

T.C'nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi

etmektedir. Bu bağlamda ister ilk çağlarda olsun ister ortaçağda veya isterse modern dönemde olsun, insan kendi var oluş mücadelesini vermekte ve var olması için gerekli olan araçların güvenliğini garanti etmenin yollarını aramaktadır. Günümüz dünyasında güvenlik kavramı altında askeri, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerin değerlendirilmesinin nedeni bu unsurların bireylerin, toplumların ve devletlerin yaşamlarını devam ettirebilmelerinin temel ve vazgeçilmez unsurları olmasındandır.

İnsan önce salt kendi varlığı için mücadele etti. Sonra buna eşi ve çocukları dahil oldu. Artık sadece kendini değil, kendi yaşamı için bir anlam ifade eden eşi ve çocuklarının güvenliğini sağlamak için mücadeleye girişti. Ailenin güven içinde yaşaması için korunacak bir eve ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yiyecek teminine ihtiyaç duydular. Aile üyeleri korunmaları için gerekli olan barınağı ve hayatlarını devam ettirmeleri için gerekli olan yiyecek ve giyeceklerini temin ettikleri evcil hayvanları ve toprağı ellerinden zorla almaya kalkışanlara karşı korumaya çalıştılar. Zamanla varlığını devam ettirmek, var oluşunu güven altına almak için uğrunda mücadele etmek zorunda kaldığı değerler çoğaldı. Bunları ailenin tek başına koruması mümkün değildi. Bu defa aynı değerlerin savunulmasında ve güvenliğinin sağlanmasında ortak fayda gören gruplar bu değerleri ortak olarak savunmaya başladılar. Çünkü bu ortak olan değerler bu değerleri savunanların var oluşlarını garanti altına almaktaydı. Önce herkesin eşit bir şekilde katıldığı bu ortak değerler giderek birilerinin daha fazla fayda sağladığı ve dolayısıyla bunların güven altına alınmasında diğerlerine oranla daha fazla önem verdiği değerler, savunulması gereken ortak ve mutlak değerler olarak ifade edilmeye başlandı.

Soğuk Savaş döneminde her iki kutbun da diğerini tehdit olarak algıladıkları, her ikisinin de varlıklarının devamı için mutlak olarak savunulması gerektiğine inandıkları kapitalist veya sosyalist temelde şekillenen ideolojik dünya görüşleriydi. Sovyet Komünist Partisi içinde örgütlenmiş yönetici sosyalist sınıf, Batılı demokratik değerleri kendi varlıklarının meşruluğuna bir tehdit olarak görmekteydi ve aynı şekilde Batılı kapitalist elit sınıf da sosyalist bir sistemin egemen olması halinde bunun kendileri için bir yok olma anlamına geleceğini biliyordu.⁷ Dolayısıyla her iki taraf ta kendi varlıklarının devamını sağlayan ve onları meşru yapan değerlerin güven altına alınması için, siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri tedbirleri almaktan geri kalmıyordu. Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu uluslararası sistemde uygulanan strateji bu anlamda Soğuk Savaş döneminden farklı değildir. Değişen sadece araçlar ve yöntemler olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra terörizm ve terörü desteklediği iddia edilen "haydut devletler" "Batının temel değerlerinin tehdit eden küresel düşmanlar olarak Sovyetlerin yerine geçti.

⁷Frei, a.e. s.46

B- Diğerinden Emin Olma Durumu Olarak Güvenlik

Güvenlik, sosyolojik açıdan sosyal bir değer ve politik hedefler için kullanılan çok anlamlı bir kavramdır. Değer ifade eden boyutu ile güvenlik kavramı dış güvenlik (korunma ve tehlikede olmama durumu) ile iç güvenliği (emin olma ve güven duygusu) bir bütün olarak almakta kapitalist toplumun güvenlik imkânları ile psikolojik güvenlik şartlarını yansıtmaktadır.⁸ Farklı birey ve grupların veya devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin değerlerine tehdit oluşturmayacağı inancı, diğerine karşı duyulan güvenin bir işareti olmaktadır. Emniyet kavramı, emin olma, *tehlikenin olmayışı* ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Objektif bir kavramdır. Fransızca *seurte*, *seürte* kelimelerinden türetilerek kullanıla gelmiştir. Bu kavramın koruma, kurtarma, gizleme, emin olma gibi kelimelerle ilişkisi vardır. Emin olma kavramı bu bağlamda “*Kendisiyle bir kişinin diğerinden ya da bir şeyden emniyette olduğu, hukukta ise bir yükümlülüğün icrasında sağlanan garanti*”⁹ (...) şeklinde tanımlanmaktadır.

Karşılıklı güven kavramı, tarafların karşılıklı olarak oyun kurallarının gerektirdiği biçimde hareket edeceğinden emin olunmasını gerektirmektedir.¹⁰ Emin olma ve güven duyma, uluslararası sistemde genel olarak realist bir anlayışın hüküm sürdüğü ortamda ulus devletler açısından itibar görmemesine rağmen, gerek toplumsal barışın korunmasında gerekse dış politikada barış ve istikrarın sağlanmasında kurumsal birlikliliklerle sağlanabilecek bir durumdur. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve ABD ideolojik olarak birbirlerine karşı güven duymadıkları için Senghaas tarafından güvenlik dilemması¹¹ olarak ifade edilen bir silahlanma yarışına girdiler. Birbirlerine karşı sürdürdükleri karşındakini caydırmaya yönelik olarak başlatılan silahlanma yarışı, uluslararası düzenin daha güvensiz ve barış ortamından yoksun olmasını beraberinde getirdi. Diğer taraftan 1952 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik topluluğu (AÇTK) ile başlayan Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinde üye olan devletlerin kendi aralarında toprak talebinde bulunmayacakları konusunda karşılıklı bir güven duygusu oluştu. Başka bir ifadeyle, birliğe üye olan her devletin toprak bütünlüğü, birliğin diğer üyeleri tarafından garanti altına alınmaktadır. Mesela Fransa ve Almanya'nın tarihsel siyasi çekişmelerinin en önemli konusunu oluşturan ve Fransa toprakları içinde olan Elsas-Loren (Elsass-Lotringen) sorunu vardı. Fransa kendi sınırları içinde olan bu toprak parçasının artık Almanya tarafından talep edilmeyeceğinden emindir.

Türkiye’de yönetici elitler uzun yıllar Kurtuluş Savaşı ve ardından Cumhuriyetin kuruluş aşamasında yaşanan politik sorunların psikolojiden kurtulamamış ve kendilerinden

⁸ Werner Fuchs-Heinritz vd: *Lexikon zur Soziologie*, Westdeutscher Verlag, 3. Auflage, Opladen ,1994, s.600

⁹ Mehmet Ali Bal, *Modern Devlet ve Güvenlik*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.20

¹⁰ Frei, a.g.e. 1990, s.49

¹¹ Dieter Senghaas, *Wohin driftet die Welt?*, Edition shurkamp, erste Auflage, Frankfurt am Main, 1994, s.121

başka hiç kimseye güven duymamışlardır. Türkiye'nin merkezi iktidarını oluşturan sivil asker yönetici elitler, bireylere ve topluma hiçbir zaman güvenmemişler bu da onların toplumu sürekli olarak potansiyel tehdit olarak algılamalarına neden olmuştur. Bundan dolayıdır ki Türkiye'deki ter türlü dini, siyasi, sosyal muhalif hareket rejimi ve ülkeyi bölmeye matuf hareketler olarak görülmüştür. Yönetici elit kesimin toplumdaki muhalif hareketleri kabul etme, onları anlama ve onları sorumluluk verme yerine onlara karşı uygulanan politikayı en iyi şekilde Nihat Erim ifade etmektedir. 1945 yılında Ulus gazetesinde yazdığı bir yazıda “*Ama şu noktayı belirtmeliyiz ki sosyal bünyede derin rahatsızlıklar müşahade edildiğinde bunu gidermenin yolu, bir müddet için “hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmek” ve yukarıdan aşağı bir otorite tesis eylemektir*” diyordu.

C- Modern Devlet ve Güvenlik Algılaması

Modern devletlerin temel unsurlarından olan egemenlik kavramı Hobbes'in ifadesiyle “superaus“(en üstün iktidar), olarak modern devletin tek temsilcisidir.¹² Bu haliyle devletin sınırları içindeki siyasal ve sosyal yaşama hakim olduğu anlamına işaret etmektedir. Hakimiyet ise devletin başlıca unsuru olup “*ferdi iradelere hakim olan ve devlette nizam ve intizamı temine yarayan yüksek bir iradedir*”¹³. Bu itibarla modern devletin hükümlerlik yetkileri arasında iki alan öne çıkmaktadır: Bunlar devletin dış politikası ve toprak bütünlüğünün dış saldırılara karşı korunması ve içerde barış, güven ve huzur ortamının sağlanmasıdır.

Modern devlet yapısına geçiş ile birlikte devlet, egemenliğinin kaynağı, egemen bir güç olarak zor ve şiddet kullanma tekeli elinde bulunduran yegane legal güç olmuştur. Birbirlerinden farklı büyüklüklerde olan ulus devletlerin sınırları içe ve dışa yönelik tehdit algılamasının sınırlarını da oluşturdu. Güvenlik kavramı klasik anlamda iki boyutuyla ele alınmaktadır. Birinci boyutu ulus devletlerin birbirlerine karşı ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Bu duruma dışa yönelik güvenlik denilmektedir. Diğer boyutunu da ulus devlet içinde örgütlenmiş toplumun güvenliğini tehdit eden sorunları oluşturmaktadır ki buna da iç güvenlik denmektedir.¹⁴

Tabela 1. Bir Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılaması¹⁵

ÖZNE

¹² Halis Çetin, *İktidar ve Meşruiyet*, „Siyaset“, (Editör: Mümtaz'er Türköne), Lotus Yay., Ankara 2. Baskı, 2005, s.39

¹³ Mehmet Ali Bal, a.g.e s. 53

¹⁴ Bernhard Zangl/Michael Zürn, *Frieden und Krieg*, Edetion suhrkamp, Neue Sozialwissenschaftliche Bibliothek, 1. Auflage, Frankfurt am Main, 2003, 172.

¹⁵ Zangl/Zürn, a.g.e., s.174

NESNE	Devlet tehdide sebep olmakta	Toplum tehdide sebep olmakta
Devlet tehdide maruz kalmakta	Klasik Savaş	İç Savaş, klasik terörizm, devletin çökmesi
Toplum tehdide maruz kalmakta	İnsan hakları İhlalleri ve Devlet terörü	Şiddete dayalı adi suç eylemleri Mafyalaşma

Gerek ulus devlette gerekse uluslararası sistemde güvenliğin tam olarak sağlamak, yani ideal anlamda güvenli bir ortama kavuşabilmek için şiddete giden yolların önünün kesilmesi, bir anlamda şiddetin nedenlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Hollandalı hukukçu Grotius'a (1583-1645) göre devletin güvenliğini uluslararası sistemin güvenliğinden soyutlamak mümkün değildir. Aynı şekilde uluslararası kurum ve kuruluşlar devletin uluslararası alandaki güvenliğini garanti altına almaktadır. Bu bakımdan barışı koruyan ve güvenliği garanti altına alan uluslararası örgütlerin kurulması teşvik edilmelidirler. Grotius, daha o zamanlar uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanabilmesi için uluslararası kolektif bir güvenlik sistemine işaret etmektedir. Uluslararası sistemde devletlerin eylemlerini sınırlandıran herhangi kuralların bulunmadığı durumlarda devlet kendini dış tehditlere karşı savunma durumunda bırakılmaktadır. Bu bakımdan devletin güvenliği için tehditlere karşı savunma tedbirleri alması gündeme gelmektedir.¹⁶

Ulus devlette egemen olan devlet biçimi, yani iktidar türü, anayasal, demokratik liberal sistemlerden, otoriter ve diktatörlükleri içine alan geniş bir spektrumu kapsamaktadır. Sistemin demokratikleştirilmesi, iktidarın sivilleştirilmesi ile eş anlamda kullanılmaktadır. Senghaas'ın ifadesiyle toplum ve iktidarın sivilleştirilmesi, devlet içinde güvenliğin sağlanmasının en önemli faktörlerinden biridir. Sivilleşme kavramı, iç siyasetin toplumsal ve hukuksal alanlarını da içine alan iç politikaya dönük sivilleşme mekanizmalarının oluşturulması ile ilgili temel ilkeler oluşturmaktadır. Barış kavramını merkez alan sivilleşme projesi, Türkiye gibi siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda değişim ve dönüşüm sürecinde (saekularer Emanzıpationsprozess) bulunan ülkelerde insanların statülerinin önceden belirlendiği geleneksel toplum yapısından modern bir topluma geçişin temel dinamiklerini ortaya koymaktadır.

Demokratik ve modern bir toplum yapısının en temel özelliği ise çoğulcu (pluralist) bir toplum yapısının niteliklerine sahip olmasıdır. Çoğulculuk kavramı bireyin kendini tanımlaması ve dış dünyaya yansması bağlamında kimliksel farklılığa, farklı düşüncelere farklı "gerçekliğe" ve nihayet farklı adalet tasavvurlarına işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle çoğulculuk bir toplumda farklı çıkarların söz konusu olduğu bir yapıyı

¹⁶ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.30

içermektedir.¹⁷ Türkiye gibi toplumsal, siyasi ve ekonomik değişim sürecini hızlı yaşayan ülkelerde, geleneksel toplum yapısı ve ekonomik ilişkiler biçiminin oluşturduğu toplum katmanları ile küreselleşmenin bütün nimetlerinden faydalanan toplum kesimlerinin iç içe yaşamalarından kaynaklanan siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel bir yaşam söz konusu olmaktadır. Paralel yaşam alanlarının oluşmaya başladığı bu tür toplumsal yapılarda zaman zaman sosyal gerilimlere, toplumun farklı sosyolojik hatları arasında yırtılmalara neden olmakta ve şiddete davetiye çıkarmaktadır. Toplumsal huzurun istikrarın, barışın ve iç güvenliğin sağlanması, ekonomik anlamda kalkınmanın ve adil bir dağılımın gerçekleştirilmesi, demokratik ve çoğulcu bir toplum yapısının oluşturulması ile mümkün olur. Bu anlamda klasik güvenlik tanımı olan “*herhangi bir devletin başka devlet tarafından tehdit edilmemesi*” durumuna iç güvenlik boyutunu da katarak, “*güvenlik, bir devletin iç yapısı ve uluslararası sistemin yapısı öyle bir şekilde düzenlenmiş olmalı ki, toplumsal aktörler de dahil olmak üzere hiç bir aktör hükümetlere ve toplumlara karşı şiddet uygulamada herhangi bir neden ve imkan bulamasınla.*”¹⁸ şeklinde geniş bir anlamda tanımlanması mümkündür.

D- Güvenlik, Küreselleşme, Kimlik Sarmalı

Uluslararası sistemi yönlendiren küresel güçler, politik söylemlerinde her ne kadar küreselleşmenin en önemli parametrelerini oluşturan ekonomide liberalleşmeye ve siyasi yönetim anlayışında demokratikleşmeye atıfta bulunsalar da kendi değerlerini savunma, siyasi ve ekonomik üstünlüklerini garanti altına alma konularında yürüttükleri politikaları realist teori temelinde şekillenmektedir. Başka bir ifadeyle, periferiye (çevreyi oluşturan ülkeler) karşı neoliberal temelde hümanist bir söylemi dile getiren küresel güçler ve onların temsilcisi ABD, uluslararası düzende kendi ekonomik ve siyasi küresel üstünlüklerini garanti altına alma çabasıdadır. Bunu gerçekleştirmek için ekonomik ve askeri alanlarda, bir *Leviathan*¹⁹ edasıyla, egemenlik altına alınamamış ve bu yüzden jeopolitik boşluk olarak tanımlanan çevreye/periferiye karşı çıkarlarını korumak için siyasi üstünlüklerini bir araç olarak kullanmaktan geri durmamaktadırlar. Yani Uluslararası düzende her ne kadar uluslararası hukuka ve evrensel insan haklarına vurgu yapılsa da, Antik Yunandan bu tarafa Batı dünyasının temelini oluşturan “*güçlü olanın haklı olduğu*” anlayışına dayanan realist temelde bir politika izlenmektedir. Nitekim ABD’nin Irak’ı demokrasi getireceği vaadiyle işgal etmesinin ardındaki asıl nedeninin petrol olduğu, Saddam ve silahlarının

¹⁷ Dieter Senghaas, a.g.e, s.17

¹⁸ Ernst-Otto Czempiel, Eröffnungsvortrag vom zehnten Forum Globale Fragen. *Kein Frieden ohne Entwicklung, keine Entwicklung ohne Frieden, Sicherheitspolitik zwischen Militäreinsatz und Entwicklungshilfe*, Bonn, 24.-24. Juni 2004, Wasserwerk; Auswärtiges Amt, Arbeitsstab globale Fragen, Berlin, <http://www.auswaertiges.amt.de>

¹⁹ Thomas P.M. Barnett, *Pentagon’un Yeni Haritası –Harekat Planı- 2, Yararmaya Değer Bir Gelecek*, Çev: Volkan Yalçıntoklu, 1001 Kitap Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 33 ve devamı

sadece bir bahaneden ibaret olduğu ABD'nin üst düzey yöneticileri tarafından da itiraf edilmektedir.²⁰

Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte başlayan süreçte birden fazla etnik ve dini yapıdan meydana gelen Yugoslavya iç savaşa sonrası parçalandı. Yugoslavya'nın parçalanması, ulus devletlerin kurulması ile etkinliğini kaybettiğine inanılan yerel kimliklerin, insanlar üzerindeki etkileyici gücü yeniden tartışılmaya başlandı. Aynı zamanda küreselleşme olgusunun toplumlar üzerindeki etkisinden kaynaklanan bir savunma refleksiyle insanlar, küreselleşmenin tetiklediği kültürel savrulmalara ve kimliksel travmalara karşı yerel kimliklerini güvenle sığınabilecekleri bir liman olarak görmeye başladılar. İşin paradoksal yönü, küreselleşme dalgasının ekonomik, siyasi ve kültürel sonuçlarından maksimum düzeyde fayda sağlayacak olan Batılı ülkelerin bilim adamı ve siyasetçileri de Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan paradigma değişikliğini kimlikler ve kültürler arasındaki rekabete ve çatışmalara bağlamalarıdır. Dile getirilen tezde 21. Yüzyılın kaderini medeniyetler arasında oluşacak çatışmaların belirleyeceği savunulmaktaydı. Bu şekilde kimlik vurgusu “*Küresel gerilimlerin odağı*” haline geldi.²¹ Huntington'un medeniyetler çatışması tezi, ABD'nin ulusal çıkarlarını ve küresel üstünlüğünü devam ettirebilmesi için uluslararası sistemi yapılandırmada medeniyet ve kültürlerarası çatışmaları Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni paradigmanın merkezine koyması dikkat çekicidir.

Küreselleşme sürecinde egemenlik sınırları aşınmaya başlayan ulus devletin güvenlikle ilgili kaygıları, dış politikaya yönelik stratejileri etkilediği gibi, uluslararası sisteme de kendi kimliğini yansıtmaya çalışmaktadır. Kimlik olgusu giderek dış politika ve güvenlik/savunma temelinde ele alınmakta; bu durumda bir ülkenin kimlik temelinde şekillendirdiği siyaseti o ülkenin ulusal kimliğini de belirlemekte, dolayısıyla küresel toplumda, o ülkeye karşı bakış açısını da belirlemektedir.²²

Uluslararası düzenin güvenlik sınırlarını ekonomik, askeri veya ideolojik sınırlar değil, toplumları birbirlerinden ayıran kadim medeniyet ve kültürel sınırlar belirleyecektir. Dolayısıyla bir medeniyeti yani Batı medeniyetini tehdit eden bir ideolojik devlet (Sovyetler Birliği) değil, öteki olan medeniyet veya medeniyetler ittifakı vardı. Öyleyse “*ulusal güvenlik endişeleri, ister iç isterse dış siyasete yönelik olsun, yurttaş kimliğini belirleyen kriterler*”²³ olmalıydı.

Günümüz dünyasının gerçekliğinde uluslararası sistem Soğuk Savaş sonrası yaşanan travmayı henüz üzerinden atamamış görünmektedir. ABD'nin başını çektiği küresel güçler henüz son meydan savaşını kazanamadılar. Yani 21. Yüzyılın küresel önderliği için ABD'nin öncülüğünde gerçekleştirilen stratejiler istenilen düzeyde bir zafere imkân

²⁰ Grennspar, (ABD eski Merkez Bankası Başkanı), “Irak’a petrol için girdik”, Yeni Şafak, 17 Eylül 2007

²¹ Mim Kemal Öke, *Derviş ve Komutan*, *Özgürlük- Güvenlik Sarkasında Türkiye'nin Kimlik Sorunsalı*, Alfa, İstanbul, 2004, s. 3 ve devamı

²² Mim Kemal Öke, a.g.e., s. 15

²³ Mim Kemal Öke, a.g.e., s. 12

vermedi. Tam tersine ABD'ye yapılan 11 Eylül 2001 terörist saldırıları Batı'nın tüm değerlerine tehdit eden bir saldırı olarak algılandı ve bu da Batı dünyasında derin bir travmanın yaşanmasına neden oldu. Dolayısıyla güvenlik uluslararası sistemin belirsizlikleri ve jeopolitik boşlukları içinde realist yaklaşımın temel anlayışına uygun bir şekilde anarşik bir ortam içinde cereyan etmektedir

Toplumlarında gelecekle ilgili tasavvurlarının gerçekleşmesinde toplumsal zihniyet dünyasında oluşturdukları stratejiler belirleyici bir rol oynarlar. Zira kimlik bilincinin tarihsel süreç içerisinde yeniden ve yeniden üretilerek şekillenmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve geçici siyasal ve toplumsal dalgalanmaların ötesinde bir süreklilik gösteren stratejik zihniyet, “*Bir toplumun stratejik zihniyeti, içinde kültürel, psikolojik, dinin ve sosyal değer dünyasını da barındıran tarihi birikim ile bu birikimin olduğu ve yansıdığı coğrafi hayat alanının ortak ürünü olan bir bilincin, o toplumun dünya üzerindeki yerine bakış tarzının belirlemesinin ürünüdür*”²⁴ Tarihimiz de geçmişini kuşatan *kadim* kavramı ve geleceği kuşatan *Devlet-i Ebed Müddet* Osmanlı stratejik zihniyetinin muhtevasını dokuyan bir tarih ve kimlik bilincini yansıtmaktadır.²⁵

II- Türkiye'nin Güvenlik Anlayışının Tarihsel Arka planı

“Milli Güvenlik Kavramı sosyal bilimlerde klasik anlamda “*bir milletin iç (milli) değerlerini dış tehditlere karşı koruma yeteneği*”²⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede toplumsal barışın korunması, toplumun kendisini geliştirmesi, doğrudan askeri bir saldırıya karşı korunması, dış tehditlere karşı savunması bir ülkenin en öncelikli görevleri arasına giren milli güvenlik kavramının alanlarını kapsamaktadır. Bir ülke yaşamsal değerlerini (core values) kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmadığı veya kendisine meydan okunduğu takdirde, istememesine rağmen bir savaşa girmesi durumunda, değerlerini koruma yeteneğine sahip olduğu oranda güvenli demektir.²⁷

Bu bakımdan milli güvenlik kavramı salt askeri başarı veya askeri önlemlerden daha fazla bir anlam ifade etmektedir. Özellikle modern devlet anlayışının ortaya çıkması ile birlikte ulus bilincinin ve ulusal değerlerin korunması, milli güvenliğin kapsamı içine girmeye başlamıştır. İdeolojik kutuplaşmaların keskinleştiği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra her devlet, iki kutuplu uluslararası düzenin oluşturduğu bir ortamda, kendi ulusal güvenliğini kendine özgü şartlar çerçevesinde belirlemeye başlamıştır. Bu bağlamda Milli Güvenlik kavramına değişik zamanlarda içerik olarak farklı tanımlamalar yapılmıştır.²⁸

²⁴ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 29

²⁵ Davutoğlu, a.g.e, s. 309

²⁶ Dieter Dettke, *Militärpolitik/Sicherheitspolitik*, (Editör: Wichard Woyke) „Handwörterbuch Internationale Politik“, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 5. Auflage, 1993, s.294

²⁷ D. Dettke, a.g.e, 294

²⁸ Şaban İba, *Milli Güvenlik Devleti: Dünyada ve Türkiye'de Belgeleriyle Milli Güvenlik İdeolojisi ve Kurumlaşma*, İstanbul, Çivi yazıları, 1. Basım, 1998, s. 14

MGK'nın resmi internet sitesinde milli güvenlik; “yalnız halkın değil, devletin ve anayasal düzenin, hukuki, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri bulunan” bir olgu olarak tanımlanmakta, devlet ve bireyin her eylemi güvenlik kavramı içinde değerlendirilmektedir. Ayrıca yine aynı yerde uzun süreli devam eden, yani devletin güvenliği açısından devamlı tehdit unsuru oluşturan, devletin tüm varlığını, üniter devlet yapısını tehdit eden, bölgesel olmasına rağmen tüm ülkeyi etkileyen ve var olan düzeni bozmaya yönelik eylemler (biz bunu PKK olarak okuyabiliriz) Milli Güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir.²⁹

A-Millet-i Müselleha ve Cumhuriyet Kadrolar Üzerindeki Etkileri

Güvenlik kavramının Türkiye’de kapsam alanının geniş tutulması ve her eylemin milli güvenlik kavramı altında değerlendirilme eğiliminin baskın bir anlayışın temelinde, Osmanlı Devleti’nin yıkılmasına neden olan olayların etkisi olduğu kadar, Cumhuriyeti kuran kadroların etkilendikleri düşüncenin de rolü azımsanmayacak kadardır. Başta Atatürk olmak üzere İttihat ve Terakki geleneğinden gelen kadroların, dünya görüşlerini ve toplumsal değerlerini şekillendiren üç ana kaynaktan beslendiğini görüyoruz. Fransız devrimi ile oluşan Cumhuriyetçi fikirler ve Aydınlanma Felsefesidir ki, özellikle pozitivizm bu şekillenmenin birinci kaynağını oluşturmaktadır. Atatürk’ün, “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir” ifadesi buna en iyi örneklerden biridir. İttihatçılar üzerindeki Fransa kaynaklı pozitivizm etkisi (Ahmet Rıza) en fazla bilinen kaynaktır. Diğer ikinci ve üçüncü kaynaklar, Anti Yunan’daki Spartakist öğeler ve bu anlayışın 19. Yüzyıl ikinci yarısından itibaren Prusya’da tartışılan, Almanların birliğini sağlayarak bir devlet altında birleştirme süreci esnasında sanayi devriminin askeri etkilerinin savaş sanatına uyarlanması ile ortaya çıkan *Volk in Waffen* (silahlı halk) kavramıdır.

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren savaş teknikleri ve savaş araçlarının gelişimi, herkesin askere gitme zorunluluğunun uygulanmasını da getiren yurttaş-ordu anlayışla, savaş sanatının derinden dönüşümüne neden oldu. Yeni Savaş sanatı açısından 1870/71 Fransa ile Prusya ordusunu karşı karşıya geldikleri Sedan Savaşı dönüm noktasını oluşturdu. Toplumun kamusal alan ve kamusal hayata katılması, aynı zamanda milli hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik savaşlara herkesin yani bütün halkın da dahil olması, “silahlandırılmış halk” veya bizim deyişimizle “asker-millet” anlayışını da beraberinde getirdi.³⁰

Millet-i Müselleha olarak ifade edilen ve bugünkü Türkçeye “silahlı millet” veya Türçede “asker millet” olarak kullandığımız bu kavram, (*Volk in Waffen*) Cumhuriyeti kuran kadroların siyasi düşüncelerinde ve bu düşüncelerin pratiğe yansıtılma aşamasında etkin bir yer tutmuştur. Bu kavramın Türkçe’de sık kullanılan biçimi olan “asker-millet”

²⁹ www.mgk.gov.tr 09.08.2007.

³⁰ Meyers Konversations-Lexikon, *Kriegskunst*, 1885-1892 S. 10.213, http://peter-hug.ch/lexikon/sitemap/10_0213 (15.10.2007)

benzetmesinin Türklerin Orta Asya bozkır yaşantısının bir yansıması olduğu kadar, Batı siyasi yapısında Antik Yunan'daki Sparta site kentine kadar uzandığını görüyoruz.

Antik Yunan kentlerinden Sparta'nın, Atina'dan çok farklı bir özelliği vardır. Atina'nın filozofları demokratik bir siyasi sistem içinde günümüzdeki modern bilimlerin temel dayanaklarını oluşturan düşüncelerini açıklamakla meşgulken, aynı dönemde başka bir Antik Yunan site kenti olan Sparta farklı bir yaşam tarzını sergilemekteydi. Likurgos'un koyduğu yasalarla yönetilen Sparta'da yasaların uygulanması ve yaşam felsefesi tek bir hedefe kilitlenmişti: Savaşçılığa... Likurgos yasalarında özel hayata yer yoktu. Sparta'lılar öyle bir yaşam felsefesine sahiptiler ki savaşmak ve savaş oyunlarından başka bir şey bildikleri de yoktu. Sparta'da tüm yaşam savaşçı yetiştirmek üzere düzenlenmişti. Sparta'nın yasa koyucusu Likurgos'a göre, Sparta'lılar arılar dünyasında olduğu gibi "*toplumsallaşmalı*", krallarının *etrafında "kendilerinden geçercesine"* saygı ve hayranlıkla kenetlenmeli ve bütün "*benlikleriyle vatanlarına ait olmalıydılar.*"³¹ Sparta da eğitimin tek amacı vardı. Kendini tamamıyla devlete adanmış ve bunun için her türlü acı ve cefaya katlanabilecek iyi askerler yetiştirmektir.³² Sparta'lılar iyi savaşçıydılar ve savaşçı olarak ta başarılı oldular. Fakat herhangi bir kültürel miras üretmedikleri gibi toplumun varlığının devamının en temel şartlarından olan barışı korumayı da beceremediler.³³

B- Colmar Freiherr von der Goltz Paşa'nın Osmanlı Subayları Üzerindeki Etkisi

Yeniçeri ordusunun 1826'da kaldırılmasından sonra Osmanlı ordusunun modernleştirilmesi sürecinde Prusyalı subayların etkin bir şekilde görev aldıklarını görüyoruz. Bu bağlamda 19. yüzyıl boyunca değişik zamanlarda fakat bir sürekliliği de olan zaman dilimlerinde Prusyalı subaylar, Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılmasında görev almışlardır. 1834-39 yılları arasında görev alan Helmuth von Moltke ve daha sonra Moltke'nin aracılığı ile 1882'de Kaehler başkanlığında bir subay grubu Osmanlı ordusunun Prusya askeri yapısına uygun yeniden yapılandırdılar.³⁴ Colmar Freiherr von der Goltz, II Abdülhamit döneminde Osmanlı ordusunu modernize etmek üzere Talim ve Terbiye İşleri Umumi Müfettişi olarak Türkiye'ye geldi. Goltz, 1885 yılına kadar orduda görev yapan Kähler Paşanın vefatı üzerine onun yerine Erkanı-ı Harbiyeyi Umumiye II. Reisi oldu ve 1985'e kadar bu görevde kaldı. Von der Goltz, Birinci dünya Savaşı esnasında tekrar Türkiye'ye geldi. 1909 yılında Selanik'te Kolağası Mustafa Kemal'in 3. Ordu hareket

³¹ Aristoteles: *Sparta Anayasası Üzerine: Sparta'da Mükemmel Toplum Kikurgos Yasaları*, Derleyen ve Çeviren: Sadık Usta, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2005, 52-53

³² Bernhard Russel, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, Say Yayınları, İstanbul, 4. Basım, 1994, s. 206

³³ Aristoteles, a.g.e., s. 106

³⁴ Hasan Ünder, „Goltz, Milleti Müsellaha ve Kemalizmdeki Spartan Öğeler“, *Tarih ve Toplum Dergisi*, c. XXV Ankara, Şubat 2001, Sayı, 206, s.46.110

planını uygulayarak, Mustafa Kemal'i yeteneğinden dolayı taltif etti.³⁵ Goltz, 1915'de aralarında Kazım Karabekir'in de bulunduğu kurmay heyeti ile birlikte 6. Ordunun Kumandanı olarak Irak Cephesi'ne gider. Kut'ül Amare'de İngilizlere karşı savaş kazanır. Burada 73 yaşında tifüsten ölür. Cenazesi İstanbul'a getirilen Goltz Paşa'nın katafalkına Osmanlı ve Alman bayrakları sarılır. Aynı şekilde Alman generali şapkası ile Osmanlı müşir sarığı konur.³⁶ Goltz Paşa'nın katafalkındaki bu simgesel birliktelik, Colmar Freiher von der Goltz Paşa'nın Osmanlı ordusu tarafından ne kadar takdir edildiğinin ve benimsendiğinin bir işaretidir. Başta Atatürk olmak üzere Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının Almanya'nın genel anlamda askeri anlayışının temel felsefesinden etkilendiği gibi bu askeri anlayışın Türkiye'de ordu kadroları arasında yayılmasında önemli bir yeri olan von Goltz Paşa'dan da etkilendikleri görülmektedir.³⁷

1960 sonrası dönemde Türkiye'de asker-sivil iktidar ilişkisi ile ilgili tartışmaların bir benzerinin 130 yıl öncesine Alman parlamentosu ile askeri çevreler arasındaki güç mücadelesi şeklinde yaşandığı görülmektedir. Parlamento'nun asker üzerinde sivil denetimle ilgili tartışmaların yaşandığı 1883 yılında yayımlanan *Neueste Mittheilungen*³⁸ dergisinde Freiher von der Goltz'un, "Volk in Waffen" eserinden bir bölümün aktarıldığı, subayların ayrıcalıklı konumları ile ilgili görüşleri, Türkiye'de askerin kendisini ayrıcalıklı ve üstün konumda görme nedenlerinin de ip uçlarını vermektedir. Millet-i Müselleha olarak Osmanlı/Türk Harbiye okullarında okutulan Goltz'un "Volk in Waffen" adlı eserinin temel düşüncesi, değişen savaş kuralları bir milletin varlığının devamını, zorunlu askerlik eğitim ile herkesin askerliği öğrenmesi ve toplumun önderleri olabilecek konumda iyi yetişmiş subayların yönetimindeki orduları sayesinde mümkün olabileceğini savunmasıdır.³⁹

Subay sınıfının toplumun en iyi kesimlerinden ve normal yaşantı içerisinde de yığınlar üzerinde tabii bir otoriteye sahip olanlardan seçilmesini isteyen Goltz, bu yüzden kendi şahsi çıkarlarını ve refahını değil, toplumun bütününe hizmet etmeyi mesleklerinin gereği olarak gören ve toplumun sadece küçük bir kısmını oluşturan kesimin, subay sınıfına uygun olabileceğini belirtmektedir. Goltz'a göre kendine özgü sınıfsal özellikleri sergileyen subaylara ayrı bir sınıf karakteri vermek zaruridir. Çünkü subay sınıfı toplumsal bir sınıfta var olan özelliklere sahiptir. Bu şekilde Goltz'a göre subay kadrosu eski kardeşlik tarikatının en güzel zamanlarını hatırlatan özelliklerini alacaklar ve gerçek şövalyeliği temsil edeceklerdir. Goltz'un bu ifadelerinden subay kadrosunda nevi şahsına münhasır

³⁵ Şefik Oktay, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Padişah Yaveri İki Sadrazam Oğlu Anlatıyor*, İstanbul, Kitap Baskı Sama Matbaacılık, İlke/Özgür/ Bilge Dağıtım, 1988, s. 51-60

³⁶ Hasan Ünder, a.g.e., s. 46.110

³⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Ünder, a.g.e.,

³⁸ Dr. H. Klee (Verant. Hrsg.), *Neueste Mittheilungen*, II. Jahrgang. No. 39, Dr. H Klee. Berlin, Freitag, den 6. April 1883, <http://amtpresse.staatsbibliothet-berlin.de/ausgabe.pfp?file=11614109/1883/1883-04> (17.10.2007)

³⁹ Şükrü Hanioglu, *Yeniçeriler, hür basın ve Millet-i Müselleha*, Zaman, 03.01.2003

ayrı bir cemaat ruhunun oluştuğu ve mistik atmosferinin bulunduğu bir sınıf tanımlamasının yapıldığını görüyoruz. Yine Goltz'a göre, askerliğin kendine özgü tehlikeli konumundan dolayı, subaylara devlet içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olma hakları vardır. Bu ayrıcalıklı olma haklarını Goltz, subayların toplumun diğer kesimlerinde farklı olan özelliklerine bağlamakta ve bunları savaş alanındaki yetenekleri ile birleştirmektedir. Goltz'a göre ayrıcalıklı olduğuna inanan ve diğerlerine göre farklı özelliklere sahip olduğu bilincine alışkın olan birisi, savaşta da olağanüstü olmayı kendisine bir görev olarak addedecektir.⁴⁰

Goltz'un tanımladığı bu subay sınıfı aslında Tanzimat döneminden itibaren batılılaşma ile birlikte Osmanlı yönetiminde giderek artan bir şekilde söz sahibi olan sivil- asker bürokrasinin kendisini devletin "halaskar"ı olarak görmesini de açıklamaktadır. Dolayısıyla bugün günlük kullanımda bulunan "ordu-millet", "devlet", "zinde güçler" gibi kavramlar 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın modernleşmeye başlaması süresinde kullanılan kavramlar olmuştur. Bu bakımdan bu tür kavramlar, işlevsellikleri ve kökenleri itibarıyla Türk- İslam devlet anlayışından çok modernleşme sürecinin bir tezahürüdür. Osmanlı döneminde modern ulus devletini ayakta tutan kurumsal yapıların dayandığı sütunların merkezi konumundaki burjuva sınıfının varlığından daha 1908 II. Meşrutiyet ilanında bile şüphe edilmektedir. Batılı manada modern devlete giden yolun taşlarının döşenmesinde önemli bir yeri olan 1908 Jöntürk İhtilali, burjuva sınıfı tarafından değil, ⁴¹ kendilerini Prusya ordusunun devlet anlayışı felsefesine uygun bir şekilde devletin varlığının devamında yegâne güç olarak gören askerler tarafından gerçekleştirildi.

C- Aşamalı Başarı Stratejisi

Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra Mustafa Kemal'in gelecekle ilgili stratejisini aşamalı başarı üzerine inşa ettiğini görüyoruz. Türkiye Cumhuriyeti 1923 Lousanne anlaşması ile uluslararası alanda hukuken tanınmış bir devlet statüsünü kazanmıştır. Lousanne Anlaşması aynı zamanda Türkiye'nin dıştan gelecek saldırılara karşı güvenliğini garanti altına aldığı bir anlaşmadır. Çünkü Kurtuluş Savaşı, Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden güçlere karşı kazanılan bir savaştır. Atatürk, Lousanne Antlaşması ile Türkiye'nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak varlığını devam ettirmesi için gerekli olan esasların uluslararası hukuk açısından tasdik edildiğini, Mustafa Kemal'in ifadesi ile zaten bu esasların "*kuvvet ve liyakla fiilen ve maddeten istihsal edilmiş hususatın (Lousanne'de) usulen ifade ve tasdikinden başka bir şey*" olmadığını ifade ediyordu.⁴² İç politika'da ise Batı'nın çağdaş değerleri temelinde siyasi, ekonomik ve toplumsal

⁴⁰ Dr. H. Klee, a.g.e.

⁴¹ Janko Sakasow, *Die türkische Revolution*, sozialistische Monatshefte, 2. Band, Heft, 17, 1908, s.1038-1040

⁴² Büyük Nutuk, aktaran, Mehmet Gönlübol/Cem Sar, *1919-1939 dönemi*, Editör: Mehmet Gönlübol, vd., "Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1993", 9. Bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 56.

değişiminin sağlanması için atılması gereken adımlar aşamalı olarak gerçekleştirildi. Siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda gerçekleştirilen batılılaşma yolundaki reformların gerçekleştirilmesi için gerek TBMM içinde gerekse Meclis dışındaki muhalefetin susturulması gerekiyordu. 1925 Şeyh Sait isyanı ile başlayan ve yeni devletin iç güvenliğini ve üniter yapısını tehdit eden olayın üstesinden gelmek için çıkartılan Takrir-i Sükûn Kanunu ve Kurulan İstiklal Mahkemeleri rejimin pekiştirilmesi için gerekli iç güvenliği sağladı.

İçerde yeni rejime muhalif güçlerin 1925'ten sonra etkisiz hale getirilmesinden sonradır ki CHP'nin 1931 yılında yapılan 3. Büyük Kurultayı'nda kabul edilen parti programında "yurtta sulh, cihanda sulh" prensibi Parti'nin temel dış politika ilkesi olarak benimsendi.⁴³ Bu aynı zamanda Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasının uygulanmasına belirleyici ilkelerden biri oldu.

Türkiye Cumhuriyeti siyasi söyleminde Osmanlı Devletinden tamamen farklı bir devlet olduğunu iddia etmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devletine dayatılan Sevr, Osmanlı Devletine vurulmak istenen son darbeydi. Bu darbe Kurtuluş Savaşı ile geçersiz kılındı. Bir bakıma savuşturuldu. Fakat Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan beri varlığını potansiyel olarak tehdit eden en büyük tehlike olarak Sevr'in Batı tarafından yeniden gündeme getirilmesini ve irtica tehlikesini gördü. Bu iki faktör, yani Kürt sorunu ve irtica, Türkiye'nin üniter yapısını ve ulus devlet kavrayışı ile Kemalist ideolojisini tehdit eden unsurlar olarak algılandı. Türkiye'de yönetici elitlerin âdeta korkulu rüyası haline gelen ve sürekli olarak parçalanma endişesi taşımalarına neden olan bu Sevr sendromudur. Hâlbuki Türkiye Cumhuriyeti Lousanne anlaşması ile uluslararası hukuki alanda toprak bütünlüğü tanınmış ve bu anlamda Sevr, Türkiye üzerinde dayatılan muhtemel bir tehdit olarak geçerliliğini kaybetmiştir.

D- Gelenekle Gelecek Arasında Güvenlik Politikası

Türkiye'nin güvenlikle ilgili algılaması, geliştirdiği stratejiler ve güvenliği tehdit eden faktörlerin belirlenmesinde temel alınan kriterler, mevcut objektif verilerden çok tarihi ve ideolojik tanımlamalardan hareket edilerek yapılmaktadır. İstese de istemese de Türkiye bir imparatorluk bakiyesidir.

Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşamış ve bağımsızlıklarına kavuşmuş olan ülkelerle tarihten kaynaklanan bağları ve sorunları bulunmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik, jeokültürel hinterlandını oluşturan bu tarihsel mirasın bağları uzun yıllar ihmal edilmiş adeta yok farz edilmiştir. Balkanlar'dan Kafkasya ve Ortadoğu'ya kadar uzanan geniş bir alanı kapsayan bölge üzerinde var olan farklı etnik ve dini grupların tarihsel geçmişleri ve ulus bilinçlerinin oluşma aşamalarında Osmanlı gerçeğini göz ardı

⁴³ Nejat Doğan, *Türk Siyasal Partilerinin Uluslararası İlişkilere Yaklaşımı: 1923-1980: Partilerin Benimsedikleri Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Politikaları*, Editör: Nejat Doğan/Mahir Nakip, "Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri", Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 121

etmeleri mümkün değildir. Eski Dışişleri Bakanı ve şimdiki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün İsrail-Filistin sorunu ile ilgili olarak Türkiye'nin ilgisini vurgulamak için söylediği “*Filistin'in, İsrail'in, Kudüs'ün, bütün bu coğrafyanın tapuları, arşivleri benim elimde. (...) Arşivler, tapular, haritalar bizim elimizde*”.⁴⁴ ifadesi bunu teyit eder niteliktedir.

Türkiye'nin sınırlarının ötesinde meydana gelen olay ve olgularla karşı yeni politika ve stratejiler geliştirilmesi, Türkiye'nin güvenlik algılamasının anlaşılması ve algılanmasında kaçınılmaz olan yeni bir değerlendirme tarzı olmaya başlamıştır. Türkiye ile ilgili hangi konu tartışılırsa tartışılın mutlaka o konu iki çerçevede ele alınmaktadır: Tarihsel hafıza ve kültürel arka planı (Osmanlı devleti dönemi) ve Kurtuluş Savaşı sonrası radikal bir kırılmayı ifade eden Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı'dan ithal edilmiş temel nitelikleri. Bu da Türkiye'yi toplumsal ve siyasi olayları algılama ve değerlendirmelerde Huntington'un ifadesiyle “parçalanmış ülke”⁴⁵ görüntüsü vermekten kurtaramamaktadır.

Batılılaşma ve batılı değerler, Türkiye'nin milli kimliğinin oluşumunda resmi ideolojinin temel niteliklerini oluşturmuştur. Toplumun tarihsel gerçekliği ise Türkiye'nin öteki kimliğini oluşturmuştur. Türkiye'nin ötekini oluşturan bu “eski kimlikte” yüzleşmesi söz konusu olduğunda, Türkiye sürekli olarak kendi varlığını tehdit ettiğine inandığı iki unsuru görmektedir: İslam ve Kürtler. Cumhuriyet Türkiye'sinin milli kimliğinin ötekisini sembolize eden açık bir şekilde Türkiye'nin tarihsel ve kültürel gerçekliğidir. “*Eski Türkiye'dir bu. Yani Osmanlı'dır; yani dünya görüşünün egemen olduğu eski medeniyettir. Milli Kimliğin Öteki-imesi olarak kendi geçmişini, eski kimliği koyması aynı zamanda eski kimlik hakkında yeni bir tasavvur oluşturması demektir... Batı'ya özdeşleşerek doğuluğu kimliğinden imtinaa etmek, “vatan”ın toplumsal gerçekliğine de Oryantalist bir gözle bakılmasını da getirdi...*”⁴⁶

Türkiye, sosyolojik tanımlamalarda, siyaset dilinde ve kültürel yaşantısında dualizm yaşamaktadır. Bu dualizm Türkiye'nin dış politika ve güvenlik alanlarında gerçekleştirdiği politikalarda da gerilim ve tutarsızlığa neden olmaktadır. Türkiye'nin gelecekle ilgili tasavvurlarında Batı imgesi ve değerlerinin tamamen benimsendiği, *ortak değerler ve beklentiler bütünü olan bir ulusal kültür*,⁴⁷ yaratarak, bu yeni tanımlanan kültüre bağlı yeni bir Türk ulus kimliğinin inşası hedefi bulunmaktadır. Buna karşılık tarihsel ve toplumsal olarak Türkiye'nin İslam medeniyetinin bir parça olduğu gerçeği, Türk toplumunun “ben idraki”nin oluşumu ve gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti resmi söyleminin ben idraki ve mekân algılamasında kendisini “Batı'nın Doğu'su olarak konumlandırması karşısında, toplumun kültürel algılayışın mekânsal bağlamını da içine

⁴⁴ Salih Özbaran, *Filistin Tapusu*, Radikal2, 26/2/2006. www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=5579&tarih=24/10/2007

⁴⁵ Samuel P. Huntington, *Kampf der Kulturen: Die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert*, Europaverlag, München, Wien, 5. Auflage, 1997, s. 226 ve devamı

⁴⁶ Bora 1997:58-60, aktaran, Öke, a.g.e., 2004, s.65

⁴⁷ Hüsametdin İnaç, *Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Ankara, Adres Yayınları, 2005, s. 43

alan “Doğu’nun Batı’sı” bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin dış politikada geliştirdiği ilişkiler ve tehdit algılamaları da Cumhuriyet ideolojisinin resmi hedefleri ile tarihsel sürecin getirdiği kültürel ve jeopolitik sorumluluklarla örtüşmemekte hatta zaman zaman çelişkili günü kurtarmaya yönelik politikalara, çatışma eğilimi gösteren gerilimlere neden olmaktadır. Aynı şekilde iç güvenlikle ilgili değerlendirmelerde İslam’ın yeniden toplumsal bir fenomen olarak toplumsal hayatı etkilediği iddiası ve Kürt meselesi, yeni olmayan ve devamlı bir şekilde sürekli tekrarlanan Cumhuriyet’in kurulduğundan beri rejimi ve ülkenin üniter yapısını tehdit eden iki ana etken olarak gösterilmektedir.⁴⁸

E- İç ve Dış Tehdit Tanımlamaları: Ulusal Güvenliğin Alanı

Değişen uluslararası yapının temel dinamiklerine ve yine bu değişim dinamiklerin yansımaları olarak farklılaşan toplumsal taleplere paralel olarak, güvenlik algılamasında ve bu algının tanımlanmasında da farklılıkların meydana geldiği bir gerçektir. Küreselleşen ve her alanda birbirine etkileme ve etkilenme açısından bağımlı konuma gelen uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı da sadece ulusal ölçekte stratejilerle üstesinden gelinen bir anlayış değildir.

Güvenlik kavramı sadece askeri veya savunma anlamda kullanılmamaktadır. Bireyin yaşamının güven altına alınması kadar temel hak özgürlüklerinin de güven altına alınması önem kazanmaktadır. Bireyin sağlığının güven altına alınması ve bu bağlamda çevre kirliliği ile mücadele bu tanım içerisinde girmektedir. Bireyin güven içerisinde yaşamasının şartlarının oluşturulması gibi aynı şekilde toplumun da güven içerisinde yaşamasının temel şartlarının oluşturulması ve toplumun huzurunu, istikrarını, huzurunu bozacak tehditlerin bertaraf edilmesi ulusal güvenliğin alanı içerisinde yer almaktadır. Çevre kirliliği, nükleer silahlar, temel hak ve özgürlükler, evrensel değerlerde korunması, terörizm, dini ve etnik temelli çatışmalar gibi bölgesel ve küresel ölçekte olan güvenliği tehdit eden sorunların çözülmesi ulusal devletlerin tek başlarına kendi imkânları ile çözebilecekleri sorunlardan değildir. Çünkü bölgesel ölçekte sorunların çözümü için ülkeler arasında bölgesel işbirliğini, küresel ölçekte sorunların çözümü ve güvenliğin sağlanması için küresel işbirliğini gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan nasıl ki iç ve dış politikada gerçekleşen siyasi, ekonomik ve toplumsal olay ve olgular birbirlerini etkileyen ve tetikleyen faktörler olarak tanımlanmaktadır; aynı şekilde ulusal güvenliğin sağlanmasında iç politikadaki sorunlar dış güvenlik ile ilgili strateji ve politikaları, dış politikaya yönelik strateji ve politikalar iç politika ile ilgili etkilemektedir. İsrail- Filistin meselesi, Balkanlar’da Bosna Hersek; Kafkasya’da Dağlık Karabağ sorunu,

⁴⁸ Hasan Cemal gazetedeki köşesinde Kürtlerle ilgili İsmet İnönü ile ilgili sözlerini şu şekilde aktarmaktadır: „Rahmetli meslek büyüğüm Metin Tokar’dan yıllar önce dinlemiştim. İsmet İnönü bir keresinde demiş ki: ”Daha Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte düşünmeye başladık bu Kürtler ile ne yapacağız diye...” MİT’ten emekli üst düzeyde bir istihbaratçıyla bu yakınlarda sohbet ederken şöyle dedi: ”Teşkilatta tam 41 yıl görev yaptım. Kafamızdan Kürt sorunu hiç eksik olmadı. Ve bugün Türkiye yine aynı sorun nedeniyle tarihinin en karmaşık dönemlerinden birini yaşıyor.“ Hasan Cemal, *Yüzeysel, gülünç ve hazin*, Milliyet, 26.10.2007

Irak, Kuzey Irak ve PKK sorunu, Suriye'deki rejim çatışmaları Türkiye'nin dış güvenliğini tehdit eden gelişmeler olduğu kadar iç güvenliğini doğrudan tehdit eden (PKK) bir olgudur. Ve bu sorunların çözümünde asıl sorumlu olarak güvenliği tehdit altında olan, yani muhatap olan devlet olmasına karşın, sorunların çözümü için diğer ilgili devletlerin işbirliği yapmaları güvenlik sorunlarının çözümünde kaçınılmaz bir durumdur.

Tablo 2: Bir Devletin İç ve Dış Güvenlik Algılaması⁴⁹

Dış tehlikeler		DIŞ GÜVENLİK
- Tehdit, Saldırı, - Ekonomik, siyasi ve askeri tehlikeler		
Savunma kabiliyeti Saldırı kabiliyeti Dış saldırılara karşı korunaklı olma		Jeopolitik konum
Devletin uluslararası sistemle uyumlu olması	GÜVENLİK	Devlet ile toplum arasında çıkar birliğinin olması
İç tehditler	İÇ GÜVENLİK	Etkilenmeme Yeteneği
Etnik çatışma İdeolojik çatışma siyasal düzenin zayıflaması Dini içerikli çatışmalar		Siyasi, ekonomik psikolojik, toplumsal aidiyet duygusunun gelişmesi İç politikada güçlü olma

Devletin askeri gücünün temel alındığı ve teknolojik olanaklara dayalı olarak sahip olduğu dışa karşı savunma yeteneği, jeopolitik konumu, uluslararası alandaki itibarı ve güvenilirliği, ekonomik alandaki gücü, dışa karşı güvenliğini artıran faktörlerdir. Bunların dışında dışa yönelik olarak devletin uluslararası sistemle uyumlu olması, yani uluslararası hakim iradeyle hakim iradenin koyduğu oyunun kuralları çerçevesinde oynama yeteneğini göstermesi, dış politikada önüne çıkan fırsatları oyun kuralları içerisinde kazanca çevirebilme yeteneğinde olması, içe yönelik olarak da devlet ile toplum arasında ortak bir çıkar birliği ve gelecek tasavvurunun olması, toplumsal ve ekonomik istikrar, güvenlik politikası ile ilgili tehdit algılamasını kolaylaştıracak faktörler arasındadır. Bir devletin iç güvenliğini tehdit eden faktörler arasında gelen etnik veya dini içerikli çatışmalar, merkezi

⁴⁹ Muhittin Demiray, *Die regionale Aussen-und Sicherheitspolitik der Türkei in der Ära Özal (1983-1993) vor dem Hintergrund der innenpolitischen Entwicklungen*, Dissertation, im Fachbereich Politikwissenschaften der Universität Hamburg, 2001.

İktidarın zayıflamasını ve ülkenin bölünme tehlikesini doğurur. İdeolojik çatışma, rejim değişikliğine varacak kadar devletin kurucu ilkelerini ve varlığını tehdit eder. Veya toplum içinde keskin kamplaşmaları beraberinde getirir. Aynı şekilde dini/mezhebi içerikli gerginlikler devletin güvenliğini ve bütünlüğünü temelini dinamitleyen faktörlerdir. İdeolojik ve dini kamplaşma, devlet ideolojisini temsil eden ve yönetici elit sınıfların değerlerinin oluşturduğu merkez ile, yönetilenlerin değer yargılarının temel değerlerini oluşturan çevre arasında gerilimlere, toplumsal ve siyasal yırtılmalara neden olur.

Soğuk Savaşın bitmesinden sonra uluslararası sistemdeki değişime paralel olarak yeni bir güvenlik algılaması ortaya çıktı. Sovyetler Birliği'nin Batı'yı tehdit eden bir unsur olarak geçerliliğini kaybetmesinden sonra 1991 yılında yaptığı toplantıda NATO hazırladığı yeni strateji belgesinde uluslararası düzenin güvenliğini bozacak risklerden bahsedilmektedir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzenin sorunları ve bu sorunların çözümünde ortaya koyacağı öncelikleri de değişikliğe uğradı. Küreselleşme kavramı giderek uluslararası sistemin yeniden yapılanmasında merkezi bir anlam taşımaya başladı. Küreselleşmenin ivme kazandığı uluslararası sistemde istikrarın barışın ve huzurun korunmasında mekânsal olarak yerel, ulusal, bölgesel ve küresel olaylar birbirlerini etkileme oranları yoğunluk kazandı.

BM Genel Sekreteri tarafından görevlendirilen *Anand Panyaracun* başkanlığındaki "akil adamlar" gurubu "*Güvenli bir Dünya: Ortak sorumluluklarımız, Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim*", başlıklı bir rapor hazırladı. 2 Aralık 2004 tarihinde yayınlanan bu rapor da⁵⁰ gelecek yıllarda dünyayı tehdit eden tehlikeleri altı başlık altında toplanmaktadır. Bunlar sırasıyla, Ülkeler arasında çıkabilecek savaşlar; iç savaş, yoğun insan hakları ihlalini ve soykırımını da içeren ülkelerin içinde çıkabilecek şiddet eylemleri; fakirlik, bulaşıcı hastalıklar ve çevre kirliliği; nükleer, radyoaktif, kimyasal ve biyolojik silahlar; terörizm ve son olarak sınır ötesi faaliyetlerde bulunan örgütlü suç şebekeleri olarak ifade edilmektedir.

Uluslararası düzenin, barışın ve istikrarın korunabilmesi için BM'nin öngördüğü risk ve tehditler gelecek ile ilgili güvenlik stratejilerinin hazırlanmasında ülkeler için bir *leitfaden*, bir kılavuz niteliğinde olmakta ve ülkeler tehdit değerlendirmelerini bu çerçevede yapmaktadırlar. Son zamanlarda giderek artan bir şekilde önemini artıran ve güvenilirlik açısından risk oluşturmaya başlayan fiber saldıdır. İnternet bireylerin günlük işlerini inanılmaz derecede kolaylaştıran bir araçtır. Fakat aynı zamanda bireyin özel yaşamı kadar şirketlerin ve devletlerin güvenlik ağlarını tehdit edecek kadar önemli bir güvenlik sorunsalı olmuştur. İlk defa 4 Mayıs 2000 yılında Filipinlerden gönderildiği tahmin edilen ILOVEYOU mesajı ile maillere gelen virüs dünya çapında milyonlarca dolarlık bilgisayar programlarına zarar verdi. Bugün dünya çapında sayısız hacker farklı isimler altında

⁵⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2 Aralık 2004, A/55/55

(mesela anonim) devletlerin veya şirketlerin web sayfalarına siber saldırı düzenlemektedirler. Devletlerin güvenliklerinin daha etkin ve sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmelerinde elektronik ortamın kolaylaştırıcı niteliklerine karşın devlet destekli, sivil veya bireysel hacker saldırılarına karşısında güvenlikle ilgili riski de beraberinde getirmektedir. WikiLeaks internet sitesinin ABD'nin dış politika ile ilgili gizli kayıtlarını yayınlaması birçok ülkenin, kurumlarını ve diplomatlarını zor durumda bıraktı.

Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluş aşamasından miras kalan tarihsel nedenler ve kaygılar, iç güvenlik algılamasında hala birincil önceliğe sahiptir. MGK Genel Sekreterliğinin internet sitesinde iç tehdit, *“Kökü ve kıskırtıcı kaynakları içerde ve/veya dışarıda olan, yurt içinde açık veya gizli olarak yürütülen Devletin anayasal düzeni, ülkenin bölünmez bütünlüğü ile milletin refahına yönelik örgütlü suç ve şiddet hareketlerini kapsayan bir tehlike algılaması”* şeklinde tanımlanmaktadır. Bir eylemin iç güvenliği tehdit ettiğini üç anahtar kavram temelinde ele almak mümkündür: Devletin anayasal düzenine yönelik olması, eylemlerin ülkenin bölünmez bütünlüğüne yönelmesi ve milletin refahına yönelik örgütlü suç ve şiddet eylemleri. Bu anahtar kavramlardan da anlaşılacağı gibi, anayasal düzeni tehdit eden unsurlar olarak daha çok gerici olarak nitelendirilen ve devletin laiklik ilkesine karşı eylemleri kapsayan “İslami hareketleri” ifade etmekte; bölünmez bütünlüğüne yönelmesi ile ayrılıkçı hareketlere işaret edilmektedir ki PKK 1984 yılından bu tarafa Türkiye'nin bu anlamda karşı karşıya kaldığı ve iç güvenliği tehdit eden ve en sıkıntılı sorunlardan biridir. Türkiye'nin kuruluşundan bu tarafa tehdit değerlendirmesinde konjunktürel olarak Komünizm ideolojisi, özellikle 68 hareketinden sonra tehdit değerlendirmesine öncelikli sırada yer alsa da, yukarıda bahsedilen devletin temel niteliklerine yönelik tehdit değerlendirmesi kapsamında “irtica” ve üniter devletin varlığına yönelik bölücü hareketler (Kürtçülük) devletin hassasiyetle üzerinde durduğu konular oldu. Son zamanlarda terör örgütü PKK hem ülkenin bölünmez bütünlüğüne kasteden bir örgüt hem de sivil vatandaşların güvenliğine yönelik bir tehdit olarak birinci sırada durmaktadır. Dışarıdan gelecek tehditler ise *“Diğer bir ülkenin veya uluslararası terör örgütlerinin niyetlerinin, imkan ve kabiliyetleri ile hareketlerinin, asimetric tehdidi de kapsayan değerlendirilmesine dayanana tehlike algılaması”* biçiminde tanımlanmaktadır.⁵¹

Bu bağlamda Türkiye de milli güvenlik ile ilgili tehdit değerlendirmeleri çerçevesinde Milli Güvenlik kavramını 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nun 2.ci maddesinin (a) fıkrasında şu şekilde tanımlamaktadır: *“Milli Güvenlik; devletin anayasal düzenininin, milli varlığının ve bütünlüğününün milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukununun her türlü dış ve iç tehditlere karşı*

⁵¹ www.mgk.gov.tr 09.08.2007

korunmasını ifade eder.⁵² Yine 2. Madde'nin (b) fıkrasında ise Devletin Milli Güvenlik siyasetinin ne olduğu tanımlanmaktadır. Buna göre: “*milli güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşılması amacı ile Milli Güvenlik Kurulu'nun belirlediği görüşler dahilinde tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti ifade*”⁵³ etmektedir.

MGK tarafından milli güvenliğin içeriği Türkiye’de yaşamın her alanını kontrol altına alacak, gerektiğinde yönetecek ve yönlendirecek şekilde geniş tutulmaktadır. Bu itibarla “*yalnız halkın değil, devletin ve anayasal düzenin devamını da sağlayan hukuki, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri bulunan;*

Zaman ve yer açısından uyum süreli, devamlı içten ve dıştan tehlike ve eylemleri içeren; Belirli bir bölgeyi ilgilendiren faaliyetlerden ziyade devletin tüm varlığını ve ülkesini ilgilendiren, hatta yalnız belli bir bölgede olsa bile tüm halkı etkileyen ve yerleşik düzeni bozan veya ortadan kaldıran nitelikteki hareketleri kapsayan bir olgudur.”⁵⁴

III- Türkiye’de Güvenlik Sisteminin Kurumsal Yapılanması

1929/30’lu yıllarda ortaya çıkan ilk küresel ekonomik bunalım ve bunun uluslararası siyasi sonucu olarak Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesi ile gelişen olaylar, genç Türkiye’yi güvenlik konusunda yeni tedbirler almaya itti. Milli Güvenlik Kurulu’nun başlangıcı sayılacak “*Yüksek Müdafaa Meclisi*” (YMM) herhangi bir seferberlik zamanında bakanların görev ve yetki alanlarının tespit edilmesi amacı ile ilk defa 24 Nisan 1933 tarih ve 14443 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi ile oluşturuldu. 10 Ağustos 1933 tarih ve 14819 sayılı başka bir kararname ile Yüksek Müdafaa Meclisi’nin görevleri şu şekilde tespit edilmiştir: “*Milli seferberlik ve memleketin müdafaaası bakımından vekaletlerce yapılması lazım gelen ve fakat kanuni, mali, idari vesair hükümler dolayısıyla vekaletlerce yapılamayan işleri*” tartışmak, karara başlamak ve alınan karaların uygulanması takip ve kontrol etmektir.”⁵⁵ 1921 yılından itibaren 1944 yılına kadar Genel Kurmay Başkanlığını Mareşal Fevzi Çakmak yürütmüştür. Fevzi Çakmak’ın Genelkurmay Başkanı olduğu bu dönemde Genel Kurmay ile ilgili düzenleme⁵⁶ Mareşal’in kişiliğine bağlı olarak yapılmıştır.

⁵² “Dünyada ve Türkiye’de güvenlik ve milli güvenlik kavramları nasıl algılanmaktadır?” sıkça sorulan sorular, www.mgk.gov.tr, 09.08.2007

⁵³ www.mkg.gov.tr/Turkce/kanun/html (20.02.2012)

⁵⁴ “Milli güvenlik kamu düzeni ve emniyeti olarak algılanabilir mi?”, sıkça sorulan sorular, www.mgk.gov.tr, 09.08.2007

⁵⁵ Yılmaz Tezkan, *Siyaset Strateji ve Milli Güvenlik*, İstanbul, Ülke Kitapları, 2000, s. 23

⁵⁶ 1924 Anayasası’nın (Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 40. Maddesine) bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yüce varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Harb kuvvetlerinin komutası barışta özel kanuna göre Genelkurmay Başkanlığına ve seferde Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilecek kimseye verilir” Ramazan Cengiz *Derdiman, Karşılaştırmalı Türk Anayasaları ve TBMM İçtüzüğü*, Alfa Aktüel, Bursa, İstanbul, 2006,s.391

Başka bir ifadeyle Mustafa Kemal'in İsmet Paşa ile birlikte en güvendiği kumandanlardan birisi olan ve hayatının anlamını asker olmaktan bulan Mareşal Fevzi Çakmak'ın Genel Kurmay Başkanı olarak ordunun emir ve kumandasını Cumhurbaşkanına vekâleten yürütmekte ve Genelkurmay Başkanı görevlerinde bağımsız bir konumda bulunmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşından sonra oluşan İki Kutuplu uluslararası düzenin ortaya koyduğu ihtiyaçlar doğrultusunda Türkiye'de güvenlik alanında yeni bir kurumsal yapı oluşturuldu. Savaş sonrası oluşan uluslararası sisteme ve tehditlerine cevap niteliğinde 3 Haziran 1949 tarih ve 5399 sayılı kanunla "*Milli Savunma Kurulu ve Genel Sekreterliği*" (MSKGS) kuruldu. Başbakanın başkanlığında Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek bakanlarla Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Kurulu'nun üyelerini meydana getirmektedir. İçişleri, Dışişleri, Maliye, Bayındırlık, Ekonomi ve Ticaret, Ulaştırma, Tarım ve İşletmeler Bakanları Kurulunun seçilen ilk üyeleridir. Cumhurbaşkanı ise MSK'nın doğal üyesidir. MSK'ye kanunla "*hükümetçe takip edilecek milli savunma politikasının esaslarını hazırlamak; bütün devlet teşkilatında, her türlü özel kurum ve teşkilere ve vatandaşlara düşecek milli savunma görevlerini tesbit ile gereken kanuni ve idari tedbirleri almak üzere yetkili makamlara sunmak ve bu tedbirlerin uygulanmasını kovuşturmak; topyekûn Milli seferberlik Planını barışta hazırlamak ve gereğinde tam olarak uygulanmasını sağlamak ve yurt savunmasıyla ilgili işlerden Başbakan'ın lüzum gösterdiklerini inceleyerek görüşlerini bildirmek*" görevleri verilmiştir.⁵⁷

A- Milli Güvenlik Kurulu'nu Doğuşu

1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'nin halkoyu ile iktidara gelmesi ile birlikte DP iktidarı boyunca ordu ile sivil iktidar arasında ki uyumsuzluk, 27 Mayıs 1960 askeri ihtilali ile sonuçlandı. Bu uyumsuzluğun ve askerinin seçilmişlere güvensizliğinin bir sonucu olarak 1961 Anayasası'nda Milli Güvenlik Kurulu anayasal bir kurum olarak yer aldı. Böylece 1933 yılından itibaren 1961 yılına gelindiğinde, Milli Güvenliğin bir kurum olarak nitelik ve hukuk itibarıyla giderek önem kazandığını görüyoruz. Faaliyetleri sadece bir kararname ile düzenlenen YMM ve onun yerini alan MSKGS'nin çalışma biçimi kanunla düzenlenmişken, MGK anayasal bir kurum oldu. 1961 Anayasa'sında MGK'nın yer almasının en önemli gerekçesi, Türkiye'nin dıştan maruz kaldığı ve güvenliğini tehdit eden herhangi bir baskı veya tehdit değildir. Milli Güvenlik Kurulu'nun anayasal bir kurum olarak yer almasının en önemli nedenlerinin başında yönetici elitlerin halka ve halkın seçtikleri siyasetçilere karşı duydukları güvensizlik gelmektedir. Mümtaz Soysal'ın deyiimiyle "*Çok partili siyasal hayat ve hele 14 Mayıs 1950'deki iktidar değişikliği, daha önceki dönemlerin en ağır basan gücü durumundaki askeri ve sivil bürokrasiden tabakayı ikinci plana itmiş, hatta "bağlı" duruma getirmişti.*"⁵⁸ Devlet yönetiminde 1950 yılına

⁵⁷ Tezkan, a.g.e., s. 24

⁵⁸ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı, Ek: 1982 Anayasasının Tam Metni*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 8. Baskı 1990, s. 66

kadar halk adına hareket ettiklerini iddia eden sivil-asker bürokrasi ve yargı mensuplarından oluşan yönetici seçkin sınıf, demokratik yapının gelişmesi ile yürütme ve özellikle yasama erkinin halkın seçtikleri siyasetçilerin eline geçmesinden endişe duymuşlardır. Çünkü bürokratik sınıf, halka ve onun seçtiklerine karşı kuşkuyla yaklaşmaktadır. Bu bakımdan Şerif Mardin'in ifadesi ile merkez, iktidarını demokrasi adına çevrenin seçtiği temsilcilere devretmek istemediği için sivil siyaseti kontrol amacına yönelik olarak MGK'yı oluşturdu.

1961 Anayasasının 111. Maddesinde MGK, *“Kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve kuvvet temsilcilerinden”* oluştuğu belirtilmektedir. Kanunda *“MGK, milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri bakanlar kuruluna bildirir”* denmektedir. 1971 yılında yapılan değişiklikle, 1961 Anayasasında yer alan MGK'nın askeri temsilcileri için Genelkurmay Başkanı ve *“kuvvet temsilcilerinden”* oluşur yerine *“kuvvet komutanları”*ndan kuruludur” cümlesi dâhil edilerek, kuvvet komutanları MGK üyesi olmuşlar ve askerin MGK içindeki etkisi artırılmıştır. MGK'nın Bakanlar Kurulu'na bildirilen kararlar ivedilikle ele alınması gereken *“tavsiye”*⁵⁹ niteliğine dönüştürülerek, ordunun sivil iktidar üzerindeki vesayeti artırılmıştır. MGK'nın görevleri, *“devletin milli siyasetini tayini, tespiti ve uygulaması ile ilgili kararların alınması”*ndan başlayarak *“devletin milli siyasetini etkileyecek milli güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirir”* mesine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.⁶⁰ MGK bu haliyle Milli Güvenliğin tayin ve tespitinde yegâne yetkili kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

12 Eylül 1980 Askeri darbesinden sonra yapılan düzenlemelerde MGK'nın yetkileri artırılmıştır. 1982 Anayasa'sının 118. Mad. MGK; *“Devletin Milli Güvenlik Siyasetini, tespiti ve uygulaması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınması zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır”* denilmektedir.⁶¹

B- Milli Güvenlik Siyaseti'nin Koordinatörü Olarak MGK Genel Sekreterliği

1982 Anayasası ve 1983 tarih ve 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu ile, MGK'nın görev ve yetkileri ile karar alma süreci ve askeri bürokrasinin yetkileri artırıldı. 10 Şubat 1984 tarih ve 84/776 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe

⁵⁹ 1961 Anayasası mad. 111, 20.9.1971-1488 karar. Ramazan Cengiz Derdiman, a.g.e s. 314

⁶⁰ Beyaz Kitap, Savunma, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, s.11-12

⁶¹ 2001 yılında yapılan anayasal değişikliğinde MGK'nın sivil hükümet ile ilişkili ifadeleri yumuşatılmıştır. Bu çerçevede *“Devletin Milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan kararların uygulanması yerine “ilgili alınan tavsiye kararları” ibaresi konulmuş; aynı şekilde 3. Fıkradaki son cümlede ifade edilen “...tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca “ öncelikle dikkate alınır” ibaresi kaldırılarak, “değerlendirilir” ifadesiyle MGK'nın kararlarının Bakanlar Kurulu'na uygulanmasının öncelik derecesi düşürülmüştür. Ramazan Cengiz Derdiman, a.g.e., s. 96*

giren MGK Genel Sekreterliği yönetmeliği düzenlendi. Gizli olan bu yönetmeliğe (mad. 17) MGK'da alınan kararların Bakanlar Kurulu kararına dönüştürülenlerin takip edilmesi ile ilgili yapması gerekenler şu şekilde yer almaktadır: “Uygulamaları takip ve kontrol eder. Karar içeriğine uygun olarak yapılması gereken iş ve işlemlerin gerçekleşmesi için her türlü girişimlerde bulunur. Gerekliğinde bu konuda Bakanlık, kurum ve kuruluşlarla müşterek çalışmalar yapar, Başbakan adına Bakanlık, kurum ve kuruluşlar arası düzenleyici, yönlendirici ve koordine edici faaliyetlerde bulunur.”⁶²

1984 yönetmeliğinde MGK Genel Sekreterlik bünyesinde faaliyet gösteren Toplumla İlişkiler Başkanlığı (TİB) ve bu Başkanlığın görevleri dikkat çekicidir. TİB'in⁶³ yetki ve görevleri arasında toplumun ulusal güvenlik hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesinin nasıl yapılacağı açıklık kazandırılmaktadır. Bir bakıma ulusal güvenliğin ve ulusal değerlerin korunması, devletin temel değerleri etrafında toplumu birleştirebilmesi için gerekli olan psikolojik yönlendirme tedbirler öngörülmektedir. Bu bağlamda TİB “Devlet çapında her türlü psikolojik harekât ihtiyacını tespit” ve gerektiğinde uygulamaya geçirmek üzere “Milli siyaset ve hedefler doğrultusunda orta-kısa vadeli harekât” planları hazırlar. Gelişen şartlara ve duruma göre uyarlanacak bir şekilde hazırlanan be Genel Sekreter tarafından onaylanan “Psikolojik Harekât Planın” yürüttüğünü ve devlette “icracı birimler tarafından yapılan uygulamaları takip ve kontrol” ederek “koordinasyon görevini yerine getirdiği görülmektedir.”⁶⁴

2003 yılında yapılan yasal değişikliklerle MGK Genel Sekreterliğinin gizli yönetmeliği yürürlükten kaldırılarak görev ve yetkileri yeniden tanzim edildi. MGK Genel Sekreter olarak bir sivil atandı. Resmi Gazetede yayınlanan yeni MGK Genel Sekreterliğinin görev ve yetkileri değiştirilerek, şeffaf hale getirildi. MGK Genel Sekreterliği'nin görevleri arasında; üyeleri arasındaki yazışmaları takip etmek “*Başbakanın ve Genelkurmayın kurul üyeleri bakanların MGK'nın gündemine ilişkin önerilerini...*” *Başbakanın görüşünü alarak cumhurbaşkanına sunmak (Mad. 19) ve MGK “tarafından verilen görevleri yerine getirmek; bu çerçevede söz konusu görevlerle bağlantılı olarak araştırma ve değerlendirme yapmak, bu araştırma ve değerlendirme sonuçlarını Kurul üyelerine ulaştırmak ve bu konuları kapsayan bir dokümantasyon merkezi oluşturmak” ile diğer kanunlarla Genel Sekreterliğe verilen görevlerin yerine getirilmesi yer almaktadır.*

⁶² Gencer Özcan, *Milli Güvenlik Kurulu*, (Editör: Ümit Cizre) “Almanak Türkiye 2005 Genel Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim”, DCAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Dizisi Özel Yayın, İstanbul, 1. Baskı, 2006, s. 41

⁶³ MGK'da uzun dönem başmüşavir ve danışman olarak görev yapan Mustafa Ağaoğlu, TİB'in nasıl kurulduğunu anlatırken, “MGK'nın Bakanlar Kurulu'na karşı dört görevi vardır, bunlardan birisi de psikolojik harekattır” düşüncesinden hareketle oluşturulduğunu ifade ederek psikolojik harekâtı MGK açısından şu şekilde tanımlamaktadır: “Psikolojik Harekat; iç ve dış kamuoyunun bazı konularda Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda aydınlatılması ve yönlendirilmesidir.” 28 Şubat Kararlarını BÇG Hazırladı, yazarsız, Demokratik Düşünce, 8.08.200, <http://demokratikplatform.blogspot.com/2007/08/bat-alma-grubu.html> 15.08.2007

⁶⁴ Gencer Özcan, a.g.e., s. 41

Başbakanına bağlı bir kuruluş olan MGK Genel Sekreterinin “Başbakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak” ifadesi de sekreterliğin direkt olarak başbakanlığa bağlı çalışması gerektiğinin vurgulanması açısından dikkat çekicidir.⁶⁵

C- Emniyet Asayiş Yardımlaşma

MGK ve MGK Genel Sekreterliği'nin görev ve yetkileri, askerin siyasi alanda ağırlığının hissedildiği 28 Şubat post-modern darbesi sonrası gelişmeler göz önüne alındığında MGK Genel Sekreterliğinin ulusal güvenlik adına tüm toplumsal ve siyasi yaşamı kontrol altına almaya, yönetme ve yönlendirmeye yönelik olarak yapılandırılması dikkati çekmektedir. Bu tür yapılanmaların en ilginç 28 Şubat süreci sonrası uygulamalarla dikkat çeken “Emniyet Asayiş Yardımlaşma (EMASYA)dır.

EMASYA'nın kökü, TSK Birliklerinin 5442⁶⁶ İl İdaresi ve 2935 Olağanüstü Hal Kanunlarına istinaden “*Asayiş ve İç Güvenlik Maksatları ile Kullanımına İlişkin Planlama Direktifi'ne* (EMASYA DİREKTİFİ) dayanmaktadır. Bu kanunlar uyarınca “*valilerin görev yaptıkları ilerde çıkan veya çıkması beklenen olaylarla ilgili olarak emirlerinden kolluk kuvvetlerinin (...) yetersiz kalması halinde*”, en yakın kara, hava ve deniz askeri birliklerin yardım istenmesi durumunda “*hazırlık, intikal, müdahale, işbirliği ve planlama esaslarını düzenleyen askeri içerikli bir nevi iç genelge niteliğindedir.*”⁶⁷ Şemdinli İddianamesinde 28 Şubat süreci ve sonrasında yoğun olarak kendinden söz edilen EMASYA'nın “yeniden yapılandırılmasının” Olağanüstü Hal uygulamasının kalkış dönemine dayandığı ifade edilmektedir.⁶⁸ 1987 yılında PKK terörü dolayısıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerini kapsayan 285 ve 286 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin (KHK) kaldırılması ile terörle mücadelede, başta emir komuta ilişkileri olmak üzere bir boşluğa düşülmemesi amacıyla, 7 Temmuz 1997 yılında Genelkurmay ile İçişleri Bakanlığı

⁶⁵ Resmi Gazete, 08.01.2004 Sayı: 25340; Karar Sayısı 2003/6688, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği

⁶⁶ 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu 18 Haziran 1949 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlandı ve 31 Temmuz 1949 tarihinde yürürlüğe girdi. Komisyon görüşmelerinde tasarıda yer almayan ancak Meclis'teki görüşmeler sırasında eklenen ve kabul edilen ilk hali ile İl İdaresi Kanunu'nun 11/D maddesi şu şekildedir: “Vali, il içindeki kolluk kuvvetleri ile bastırılmayacak olağanüstü ve ani hadiselerin cereyanı karşısında kalırsa en yakın askeri (kara, deniz, hava) kuvvetleri komutanların mümkün olan en seri vasıtalarla müracaat ederek yardım ister ve bunu yazı ile de teyit eder. Bu talepler derhal yerine getirilir.” 28 Şubat sürecinin hemen öncesinde 4 Eylül 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kanunla 11/D maddesi tekrar değişikliğe uğramıştır. Buna göre kanunun kapsamı genişletilmiştir. Bu yeni düzenlemede 11/D maddesi şu şekilde yer almaktadır: “Birden fazla ili içine alan olaylarla ilgili valilerin isteği üzerine aynı veya farklı askeri birlik komutanlarından kuvvet tahsis edilmesi durumunda iller veya kuvvetler arasında işbirliği, koordinasyon, kuvvet kaydırması, emir komuta ilişkileri ve gerekli görülen diğer hususlar yukarıda belirtilen hükümler çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri tarafından belirlenecek esaslara göre yürütülür”. Abdullah Oğuz, “İl İdaresi kanunu ve EMASYA Planları”, http://www.hukuveyasam.org./turkce/konu_detay.aspx?id=84, 10.08.2007

⁶⁷ Abdullah Oğuz, a.g.y.

⁶⁸ 1995-98 yılları arasında görev yaptığı Güneydoğu Anadolu bölgesinde bizzat kendisinin yaptırdığı ve sivil memurları ve yeni gelen hakimlere “işin ciddiyetini anlatmak için” ve eğitim amacına yönelik olarak bombalama eylemlerini itiraf eden Emekli Korgeneral Altay Tokat, EMASYA protokolünün o bölge için değil, Batı'daki olaylar için geçerli olduğunu söyleyerek, Güneydoğu'da başka ciddi planların olduğunu ifade etmektedir. Adnan Keskin, *Bir iki bomba attırarak meğer ne kolaymış*, Radikal, 28.07.2006

arasından 5442 Sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 11/D maddesinin uygulanmasına ilişkin 27 maddeden oluşan bir protokol imzalanır. EMASYA, bu protokol çerçevesinde oluşturulmuştur. Genel Kurmay Başkanlığı zaman zaman EMASYA direktifleri hazırlayarak tüm ilgili birimlere göndermektedir. En son olarak 6 Temmuz 2005 tarihinde “MD:117-1 TSK Birliklerinin Emniyet, Asayiş ve Yardımlaşma (EMASYA) Görevlerinde Kullanılmasına İlişkin Planlama Direktifi (EMASYA Direktifi) hazırlanmıştır.⁶⁹

7 Temmuz 1997 tarihinde, 28 Şubat sürecinin yaşandığı günlerde Genelkurmay ile Emniyet arasında bir protokol imzalandı. Genel Kurmay Harekât Dairesi Başkanı Korgeneral Çetin Doğan ile İçişleri Müsteşarı Teoman Ünüsan'ın imzalarını taşıyan Protokolün adı **Emniyet Asayiş ve Yardımlaşma'dır** (EMASYA). Askeri birliklere doğrudan müdahale yetkisini veren bu Protokol'ün ilgili maddesi şu şekilde formüle edilmiştir: “*Toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi toplumsal olayların şekil değiştirerek bir çok bölgede geniş halk kitlelerine yaygınlaşması, şiddete, katliama veya anayasal düzeni bozmaya yönelmesi durumunda; AMASYA komutanlıkları (bölge/tali), olayları yakinen takip eder ve birliklerin hazırlıklarını tamamlar. Olaylara müdahale edebilecek toplanma bölgelerinde, birlikleri hazır bulundurur. Olayların gelişmesini değerlendirir. Başta mülki amirler olmak üzere, ilgili kademelere bilgi verir ve gecikmenin yaratacağı mahsurları ortadan kaldırmak için olaylara müdahale eder...*”⁷⁰

REFAHYOL Koalisyon hükümetinin 7 Ocak 1997 tarihinde imzaladığı Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği, askerin iç güvenliğinin sağlanması yönünde etki alanını genişletti. *Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi* 1967 yılında kurulan *Buhran Değerlendirme Kurulu Kurulması, Görev Yetki ve Çalışma Esasları Hakkındaki Bakanlar Kurulu* kararını yürürlükten kaldırarak onun yerine daha kapsamlı bir çalışma biçimi öngörmektedir. Başbakanlık, Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı ve MGK Genel Sekreterliğini kapsayan yönetmelikte “*Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini, temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin bozulması*” ve dışardan gelecek “*Türkiye'nin toprak bütünlüğüne, egemenlik haklarına, milli hedef ve menfaatlerine yönelik tehdit emarelerinin belirmesi ve gelişme göstermesi*” şeklinde tanımlanmaktadır. Kriz yönetimi gerektiren haller yurtiçinde terör olayları, kanunsuz grev, lokavt ve iş bırakma eylemleri, etnik yapı din ve mezhep farklılıklarından kaynaklanan olaylar, deprem sel baskını çığ düşmesi, toprak kayması gibi tabii afetler, iltica ve nüfus hareketleri, tehlikeli ve salgın

⁶⁹ Ferhat Sarıkaya, Van Cumhuriyet Başsavcısı, “Şemdinli İddianamesi”, 03.03.2006, www.sabah.com.tr/özel/indir/php?semdinli_iddianame.pdf, 10.08.2007.

⁷⁰ Hakan Çağrı “Askeri Taksim'e Çekme Planı”, *Aksiyon Dergisi*, 640/12.03.2007 www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=26932, 10.08.2007

hastalıklar, orman ve gemi yangınları, radyasyon ve hava kirliliği gibi kimyasal ve teknolojik olaylar, ağır ekonomik bunalımlar ve diğer haller şeklinde tanımlanmaktadır. Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi, “Kriz Koordinasyon Kurulu, Kriz Değerlendirme ve Takip Kurulu ve Sekreteryaya’dan oluşmaktadır. Sekreteryanın başkanlığını görevlendirilecek bir başbakanlık müsteşar yardımcısı yürütecektir. MGK Genel Sekreteri yönetmelik esasları çerçevesinde kriz yönetim faaliyetlerini, başbakan veya krizden sorumlu Devlet Bakanı adına koordine etmek ve Kriz Yönetim Kurulunu devamlı faal olarak tutmaktan sorumludur.”⁷¹

EMASYA genelgesinin pratikte devletin işleyiş biçiminde sivil siyasetin karar alma alanlarının sınırlarının daraltılması ve sivil alanın askerileşmesi süreci olarak eleştiriler getirilerek, polisin, Emniyetin ve valinin kontrol ettiği sivil alanlara askerin yerleştiği vurgulanmaktadır. Ali Bayramoğlu’na göre EMASYA olayında en dikkat çeken hususun, toplumun en büyük tehditmiş gibi algılamaya yol açacak şekilde bir iç güvenlik yapılanmasının oluşturulması ve Türkiye’de değişik bölge ve yerleşim birimlerindeki etnik ve mezhebi yapı ile ilgili araştırmaların yapılmasıdır.⁷² Demokratik bir siyasi sistem ve toplum yapısında sivil siyasetin hareket alanının sınırlandırılması ile terk edilen boşluklar otoriter bir yapının oluşacağı bir rejim anlayışına gidecek bir şekilde doldurulur. Nitekim Bayramoğlu bu durumu şu çarpıcı sözlerle ifade etmektedir: “Bugün askeri bürokrasi neyin tehdit olduğunu yazıyor, asker istihbarat topluyor, toplumsal olayları değerlendiriyor ve bunu yaparken hukuki kıstası değil, iç güvenlik dokümanlarını kullanıyor.”⁷³ Türkiye güvenlik ile demokrasi, temel insan hak ve özgürlükleri arasında ters bir korelasyonun bulunduğu inanmakta ve demokratik bir toplum yapının oluşmasını, temel hak ve özgürlüklerin geliştiği sivil bir siyaset alanını devletin öngördüğü sınırları zorlamasını devletin güvenliğini tehdit eden faktörler olarak değerlendirmektedir.

Türkiye’nin iç güvenliğine yönelik olarak kurumlar arasında yetki ve görev kargaşası da yaşanmaktadır. İç güvenliğin sağlanmasında asıl yetkinin kimde olduğu, istihbarat toplama yetkisinin kimin elinde olduğu, kurumlar arasındaki karşılıklı istihbarat ithamları ilgili sıkıntılar yaşanmaktadır. Özellikle 1996’da bir kaza ile ortaya çıkan derin devlet, emniyet, siyaset ve mafya ilişkilerinin iç içe geçtiği Susurluk⁷⁴ olayından başlamak üzere, 28 Şubat sürecinde Genelerkuryam İkinci başkanı Çevik Bir’in direktifleri doğrultusunda kurulan ve irticai faaliyeti gösteren tüm kurum ve kuruluşlar ve şahısları takip etmek ve fişlemek amacıyla kurulan Batı Çalışma Grubu (BÇG), “Sarmusak olayı” ve 2005 yılında

⁷¹ Radikal 11. Ocak 1997, AA, 10 Ocak 1997

⁷² Neşe Düzel, “Bayramoğlu İzleniyoruz”, Ali Bayramoğlu ile söyleşi, Radikal 12.04.2004

⁷³ Neşe Düzel, “Bayramoğlu İzleniyoruz”, Ali Bayramoğlu ile söyleşi, Radikal, 12.04.2004

⁷⁴ Bu konu ile ilgili geniş bilgi için bkz: Veli Özdemir (Yayına hazırlayan) “İfade Tutanakları, Susurluk Belgeleri 1”, TBMM Susurluk Araştırma Komisyonu, Scala Yayıncılık, İstanbul, 1997

Şemdinli’de bir kitapevinin bombalanması ile patlak veren olaylar kamuoyunda geniş tartışmalar neden olmuştur.⁷⁵

TSK’nın Türkiye Cumhuriyet’in temel niteliklerini ve devletin yapısını koruma ve kollama, bunun zorunlu bir sonucu olarak sivil siyaset üzerindeki etkinliği ile ilgili temel düşüncelerinde 1920-23 yıllarının şartlarından kaynaklanan nedenlerin zihinsel kodlarında her hangi bir değişim olmamış ve sistemin demokratikleştirilmesi ile ilgili 80 yılda kat edilen yol Bayramğlu’nun ifadesiyle “bir arpa boyu”nu geçmemiştir.⁷⁶ Türkiye’nin gerçekleştirdiğini sandığı tüm demokratikleşme, sivilleşme ve AB sürecine rağmen, TSK’nın, Türkiye’nin iç siyasetini yönetme ve yönlendirme konusunda ne kadar etkin olduğunu, 27 Nisan 2007 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı’nın internet sitesinden yayınlanan “e-muhtırası”, göstermiştir. Ordunun Cumhuriyetin niteliklerini koruma konusundaki gerçekleştirdiği strateji değişikliğini ve “kendine biçtiği temel” “orquestra şefi” rolünü M. Ali Birand şu şekilde tanımlamaktadır: “Eski ile yeni arasındaki en önemli fark, laik kesim ile TSK arasındaki iletişimin, eskiye oranla çok daha sıklaşmış oldu. CHP bu yelpazenin siyasi kanadını oluşturuyor. YÖK üniversiteleri denetiminde tutuyor. Adalet bürokrasisi, sacı ve yargıçlarıyla, pratik önlemleri sürdürüyor. Laik sivil toplum örgütleri kitlelileri hareketlendiriyor. Laik medya da iletişimi sağlıyor. TSK kimi zaman orkestra şefi gibi oluyor, kimi zaman bu kesimden gelen talep ve baskılara yanıt veriyor.”⁷⁷

2007 seçimlerinden sonra yapılan düzenlemeler ve özellikle 2011 Genel seçimlerinden sonra seçmenlerin % 50 oranında bir oy alan AK Parti iç ve dış güvenlik sağlanmasında daha etkin bir rol oynamaya başladı. 2011 Ağustos şurasında Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarının istifası ile sonuçlanan süreçte iktidar askeri kademeyi de sivil iradenin “kontrolü” altına almayı başardı. Bunun güvenlik açısından anlamı iç ve dış güvenliğin politikaları ve stratejilerinin belirlenmesi ve önceliklerin sırlanmasında sivil iktidar yegâne karar merci olarak hem yetkili hem de halka karşı sorumlu bir konuma gelmiştir.

Son dönemlerde İstanbul Özel yetkili Cumhuriyet Savcılığının MİT Müsteşarı Başkanı Hakan Fidan, eski üst düzey yöneticileri hakkında Oslo’da siyasi iradenin talimatları doğrultusunda PKK ile yaptığı görüşmeler ve KCK operasyonları bağlamında sanık olarak ifadeye çağrılmaları ile başlayan süreç, medya tarafından yargı eliyle siyasi iradenin kararlarını sınırlandıran ve siyasi iradeye karşı yapılan bir hamle olarak tanımlandı. İktidar da İstanbul Cumhuriyet Savcılığının özellikle MİT Müsteşarı Hakan Fidan hakkında talimatla ifadesini alma kararını bu şekilde algılamış olmalı ki seri bir şekilde harekete geçerek yeni bir yasal düzenleme yapıldı. 6278 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli

⁷⁵ Bülent Orakoğlu, “darbeyi rapor ettim...”, İstanbul, Timaş yay., 2003, ve Ferhat Sarıkaya, a.g.e. www.sabah.com.tr/özel/indir/php?=semdinli_iddianame.pdf, 10.08.2007

⁷⁶ Ali Bayramoğlu, 80 yılda bir arpa boyu yol..., Yeni Şafak, 26.05.2007

⁷⁷ Mehmet Ali Birand, Artık karşımızda farklı bir TSK var, Posta, 23 Mayıs 2007

İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile "**Soruşturma izni**"ni içeren 26. madde, şu şekilde düzenlendi:

*"MİT mensuplarının veya belirli bir görevi ifa etmek üzere kamu görevlileri arasından Başbakan tarafından görevlendirilenlerin, görevlerini yerine getirirken, görevin niteliğinden doğan veya görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı ya da 5271 sayılı Kanunun 250'nci maddesinin birinci fıkrasına göre kurulan ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçları işledikleri iddiasıyla haklarında soruşturma yapılması Başbakanın iznine bağlıdır."*⁷⁸

Ayrıca 19.02.1012 tarihinde AK Parti 3. Olağan İstanbul İl Gençlik Kolları Kongresi'nde konuşan Başbakan Erdoğan'ın "**Hiçbir zaman seçilmişleri atanmışlara kul etmeyiz**" ifadesi, Türkiye'nin güvenliği ile ilgili konularda bir taraftan siyasi iradenin karar alma noktasındaki geldiği konumu yansıtırken, diğer taraftan da güvenlik ile ilgili politika ve stratejilerin belirlenmesinde siyasi iradenin tek başına sorumluluğu üstlenmeye hazır olduğunu da göstermektedir.

E- Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)

Milli Güvenlik Siyaset Belgesi üzerinde en fazla şehir efsanesi üretilen konuların başında gelmektedir. Türkiye'nin gizli Anayasası olduğu iddia edilmekte, sivil iktidarların politikalarının MGSB doğrultusunda yürütmek durumunda kaldıkları ve MGSB'nin TBMM'nin üstünde olduğu gibi birçok iddia ortaya atılmıştır. Genel Kurmay Başkanlığı sitesinde niçin bu tür bir belgeye ihtiyaç duyulduğu şu şekilde ifade edilmektedir: "*Devlet faaliyetlerinin yürütülmesinde devamlılık esastır. Bu nedenle, devlet faaliyetlerinin planlı ve belirlenmiş esaslara göre yürütülmesi, hükümetlerin temel sorumluluklarındandır. Bu temel sorumluluklardan birisi de, milli güvenliğin sağlanması ve bu kapsamda milli güvenlik siyasetinin tayin ve tespitidir. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi bu amaçla hazırlanmaktadır.*"⁷⁹

MGSB, MGK tarafından tartışılarak son şeklini almakta ve MGK'nın Bakanlar Kuruluna tavsiyesi sonucu kabinenin onayını aldıktan sonra uygulamaya konulmaktadır.⁸⁰

MGK tarafından tespit edilen Milli Güvenlik ve Siyaset Belgesi (MGSB) Türkiye'nin Milli Güvenlik sisteminin temelini oluşturmaktadır. Milli Güvenlik Sisteminin temelinde yer alan kurumlar ise MGK ve MGK Genel Sekreterliğidir.⁸¹ MGSB siyasetinin içeriği değişen uluslararası, bölgesel ve iç şartlara göre zaman zaman içerik ve tehdit algılamasındaki öncelikli konular itibarıyla değiştirilmektedir. MGSB milli siyasetin

⁷⁸ : <http://www.internethaber.com/mit--402366h.htm#ixzz1mvjYU5xk> 20.02.2012

⁷⁹ <http://www.mgk.gov.tr>

⁸⁰ <http://www.mgk.gov.tr>

⁸¹ <http://www.mgk.gov.tr>

gerekleri doğrultusunda iç ve dış tehditleri öncelikli olarak tespit ederek, bu tehditlere karşı uygulanması gereken hareket tarzını ortaya koyan bir belge niteliğindedir. Dolayısıyla Türkiye'nin dış politikasında ve güvenliği tehdit eden iç değişmelerin gerçekleşmesine neden olabilecek temel değişiklikler gerçekleşmediği müddetçe Milli Güvenlik siyaseti ile ilgili temel belgede her hangi bir değişikliğe gidilmez.⁸²

Bu bağlamda 1997 yılında değiştirilen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB) iç politikada irticai birinci öncelikli tehdit olarak ilan ederken, Haziran 1998'de yapılan MGK toplantısında da dış politikadaki tehdit değerlendirmesinde radikal değişikliği gidildi. Buna göre Kıbrıs'taki gelişmeler Türkiye'nin birinci öncelikli tehdit unsuru olarak kabul edilerek, buna bağlı olarak sözde Ermeni soykırım iddialarına dönük güvenlik politikaları tespit edildi.⁸³

2001 yılında yeniden güncellenen belge, en son 2004 yılında köklü olarak değiştirildi. Köklü değişiklikten kasıt, yeni bir yazım yöntemi benimsenerek, genel ifadeler yerine tehditlerin somut şekilde tanımlanması ve tehditler için alınması gereken önlemlerin açık bir şekilde ifade edilmesi yönüne gidilmesidir.⁸⁴

Anayasa'nın 118 maddesi ve 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği yasası hukuksal dayanağı olarak gösterilen MGSB'de dışa yönelik tehdit algılamasında Türkiye'nin etrafında bir güvenlik çemberi oluşturulması gereğinden söz edilmektedir. Türkiye'nin iç güvenlikle ilgili bölümünde devletin temel niteliklerine vurgu yapılmakta, bu bağlamda Türkiye'nin temel siyasetinin Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesini oluşturduğu vurgulanmaktadır.⁸⁵ Aynı şekilde Türkiye'nin üniter yapısının Cumhuriyetin temel niteliklerinin ve Türkiye'nin bütünlüğünün korunmasının temel yolunun Atatürk milliyetçiliği olduğu ifade edilerek, Anayasa da var olan bu temele vurgu yapılmaktadır.

İç güvenliğin korunması için Türkiye'nin üniter yapısının, demokratik, laik ve sosyal devlet ilkelerinin korunması gerektirdiği ifade edilirken, Türkiye'nin bütünlüğünün korumanın tek yolunun Atatürk Milliyetçiliği olduğu vurgulanmaktadır. Devletin etnik temele dayalı olarak kurulmadığı; tek devlet, tek ulus, tek bayrak ve tek dil'in devletin kuruluş esaslarını oluşturduğu MGSB'de yer almaktadır.

Türkiye'nin iç tehdit unsurları olarak irtica ve bölücülük öncelikli olarak ifade edilirken, aşırı sol akımlar da bu kategoride değerlendirilmektedir. Buna karşın daha önceki belgelerde iç tehdit unsuru olarak anılan "aşırı sağ" tehdit olmaktan çıkartılarak, gözlemlenmesi gereken unsurlar olarak nitelendirilmiştir.⁸⁶

⁸² Tezkan, a.g.e., s. 20

⁸³ Hürriyet, 30 Haziran 1998

⁸⁴ Gencer Özcan, *Milli Güvenlik Kurulu*, Editör: Ümit Cizre, "Almanak Türkiye 2005 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim", ACAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmalar Dizisi Özel Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 38

⁸⁵ MGSB'nin içeriği ile ilgili bilgiler, MGSB'nin tümüne ulaştığını yazan 14.11.2005 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nden alınmıştır.

⁸⁶ Gencer Özcan, (2005) a.g.e, s. 39

ABD ile ilişkilerin tarihsel ve çok yönlü olduğu vurgulanırken bu ilişkilerin siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutlarına dikkat çekilmekte, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin Orta Asya, Balkanlar, Ortadoğu ve Güney Kafkasya politikaları bakımından stratejik önemine vurgu yapılmaktadır.

F-İçişleri Bakanlığı

İçişleri Bakanlığının güvenlikle ilgili görev ve yetkilerini belirtmeden önce, iç güvenlik kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. İç güvenlik kavramı yalın şekli ile devletin vatandaşlarını hukukça suç sayılan ve cezai işlem gerektiren davranışlardan korumaya yönelik çaba ve önlemleri ifade etmektedir.⁸⁷ Bu bağlamda bireylerin yaşamlarını korumaktan başlayarak, bireylerin, onurlarını, ailelerini, özgürlüklerini ve özel mülkiyetlerini korumaya, devlet düzenini ve anayasasını korumaya, toplumun huzurunu sağlamaya kadar uzayan geniş bir alanı oluşturmaktadır. İç güvenliğin bir hukuki boyutu, kurumsal boyutu ve siyasi boyutu vardır. İç güvenliğin korunmasının siyasi boyutunda iktidar erki bulunmaktadır. Modern, demokratik ve çoğulcu temelde şekillenmiş bir siyasi iktidarın temel görevlerinden biri vatandaşlarının başkalarına devredemeyecekleri yaşam, özgürlük, mal, can ve namus gibi temel haklarını korumaktır. Bu bağlamda siyasi kararlar almak, gerekli hukuki düzenlemeleri yapmak ve bunları uygulanmalarını takip ve kontrol etmek siyasi iktidarın görev ve sorumluluğuna girmektedir.

İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri hakkında kanunun başında Bakanlığın amaç ve görevleri yer almaktadır. Buna göre İçişleri Bakanlığının amacı (Mad. 1) “*yurdun iç güvenliğinin ve asayişinin sağlanması, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması, mülki idare bölümlerinin kurulması, kaldırılması ve düzenlenmesi ile ilgili çalışmaların yapılması, mahalli idarelerin yönlendirilmesi, kaçakçılığın men ve takibi, yurt sathında sivil savunma, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerinin yürütülmesi için İçişleri Bakanlığının kurulmasına, teşkilat ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemek*” olarak belirlenmektedir.

Bakanlığın görevleri arasında ise Bakanlığa bağlı “iç güvenlik kuruluşlarını idare etmek suretiyle ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, yurdun iç güvenliğini ve asayişini, kamu düzenini ve genel ahlakı, Anayasada yazılı hak ve hürriyetleri korumak,

- b) Sınır, kıyı ve karasularımızın muhafaza ve emniyetini sağlamak,
- c) Karayollarında trafik düzenini sağlamak ve denetlemek,
- d) Suç işlenmesini önlemek, suçluları takip etmek ve yakalamak,
- e) Her türlü kaçakçılığı men ve takip etmek, olarak ifade edilmektedir.⁸⁸

⁸⁷ Peter Stegmaier, KrimiLex, Innere Sicherheit, (2006)

⁸⁸ www.mevzuat.adalet.gov.tr

Bakanlığın yukarıda ifade edilen amaçları doğrultusundaki görevlerini yerine getirebilmesi için kurumsal bir yapıya ihtiyacı vardır. Bu yapı da Emniyet Genel Müdürlüğü olarak teşkilatlanmış olan Polis teşkilatıdır. Polis, devletin üstün iktidar olarak yasalar ve kanunlar çerçevesinde gerektiğinde zor ve şiddet kullanma yetkisine sahip kurumsal yapısıdır.

İçişlerine bağlı olarak iç güvenliğin ve asayişin sağlanmasında etkili diğer bir kurumsal yapı da jandarmadır. Jandarma, Teşkilat Kanununa göre (Mad. 3) emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer kanun ve nizamların verdiği görevleri yerine getiren silahlı askeri bir kolluk kuvvetidir. Jandarma, İl ve İlçe belediyeleri sınırları dışında kalan ve polis teşkilatının bulunmadığı yerlerde, 2803 sayılı Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yasası ile 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanununda ve diğer yasalarda verilen görevleri yerine getiren Askeri güvenlik ve kolluk kuvvetidir. Bu alan Türkiye yüzölçümünün % 92'sini (yeni devredilen yerler ile %82) kapsamaktadır.⁸⁹ Jandarmanın görevi emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlamak, diğer yasa ve nizamların kendisine verdiği mülki, adli ve askeri görevleri yerine getirmektir.

Jandarma Kanununa göre, Jandarma Genel Komutanlığı silahlı kuvvetlerin bir parçasıdır. Silahlı kuvvetleri ile ilgili görevleri, eğitim ve öğrenim bakımından Genelkurmay Başkanlığına bağlıdır. Emniyet ve asayiş işleri ile diğer görev ve hizmetlerin ifası yönünden İçişleri Bakanına bağlıdır ve Jandarma Komutanlığı İçişleri Bakanına bağlıdır.

G- Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı

İç güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak devlet kurumları arasında meydana gelen uyumsuzluğu gidermek ve özellikle terör konusunda daha kapsamlı ve etkin bir mücadele gerçekleştirmek amacıyla 17.02.2010 tarih ve 5952 yasa ile Kamu Düzeni ve Güvenlik Müsteşarlığı kuruldu. Başlangıçta İçişlerine bağlı olarak kurulan Müsteşarlık, 08.07.2011 tarihinde yapılan bir değişiklikle Başbakanlığa bağlandı. Müsteşarlık Web sayfasında kuruluş gerekçesini "*Terörle mücadele alanında verimlilik ve etkinliğin sağlanması aynı zamanda sorunun çok yönlü ve kurumlar arasında koordine halinde ve alandaki ihtiyaçları tespit ve karşılamak*" şeklinde tanımlamaktadır. Güvenlikle ilgili operasyonel faaliyeti olmayan Müsteşarlık, Türkiye'nin değişen toplumsal yapısının ve gelişen bireysel bilinç düzeyinin terörle mücadele konusunda daha seçici, kapsamlı ve dikkatli insan hak ve özgürlüklerini temel alan bir anlayışla kurulmuştur. Müsteşarlık yine kendi Web sayfasında bu anlayışını şu şekilde ifade etmektedir: "*Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, Terörle mücadeleyi, toplumsal değer ve dinamikleri de esas alarak çok boyutlu ve bütüncül bir*

⁸⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Jandarma_Genel_Komutan%C4%B1%C4%9F%C4%B1

*yaklaşım*la planlayan ve etkin bir şekilde koordine eden, ürettiği politika ve stratejilerle terörün en aza indirilmesinde öncü rol oynayan, hukukun üstünlüğü ve temel hak ve özgürlüklere saygıyı ilke edinen bir kurum olarak yapılandırılmıştır. Müsteşarlık; çözüm odaklı, doğru ve etkin iletişimi ön planda tutan, iş birliğine açık ve sosyal sorumluluk sahibi projeler üretmek üzere proaktif bir yaklaşım içerisinde çalışmalarına başlamıştır.”⁹⁰ Kamu Güvenliği ve Düzeni Müsteşarlığını etkin kılan Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu ve kuruluş aşamasında olan İstihbarat Değerlendirme Merkezidir. Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu, Güvenlik Kuruluşları ve ilgili kurumlar arasında gerekli koordinasyonu sağlamak ve bu alandaki politikaları ve uygulamaları değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulunda İç ve dış güvenliğin ilgili tüm birimleri temsil edilmektedir. Müsteşarlığın 4/2 Maddesine göre Genelkurmay İkinci Başkanı, Jandarma Genel Komutanı, Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı, Adalet Bakanlığı Müsteşarı, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı, Emniyet Genel Müdürü ve Sahil Güvenlik Komutanından oluşmaktadır. Müsteşarlığın Web sayfasındaki teşkilat yapısından kurumsal hiyerarşinin en üstünde Başbakan Yardımcı bulunmaktadır. İkinci Sırada Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu üçüncü sırada Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, dördüncü sırada ise İstihbarat Değerlendirme Merkezi bulunmaktadır.

Güvenlik Müsteşarlığının oluşturulmasının nedenlerinden biri kurumlar arasında güvenlikle ilgili koordinasyonun sağlanmasını ve özellikle terörle mücadelenin etkin bir şekilde yapılmasını sağlamak olarak ifade etmek mümkündür. Fakat Güvenlik müsteşarlığının asli görevlerinin başında Türkiye'nin güvenlikle ilgili stratejilerinin yeniden yapılandırılmasının ipuçlarını vermektedir. Bu itibarla salt güvenlik anlamında askeri ve istihbari önlemlerin alınmasının yanında Müsteşarlık vizyonunu; “*Terörle mücadeleyi, toplumsal değer ve dinamikleri de esas alarak çok boyutlu ve bütüncül bir yaklaşımla planlayan ve etkin bir şekilde koordine eden, ürettiği politika ve stratejilerle terörün en aza indirilmesinde öncü rol oynayan, kullandığı araç ve yöntemlerle, ulusal ve uluslararası alanda söz sahibi saygın bir kurum olmaktadır*”⁹¹ şeklinde tanımlamaktadır. Bu anlayış ise Türkiye'nin güvenlik algılamasının, güvenlikle ilgili stratejilerinin ve güvenlik politikasının kapsadığı alanın Türkiye'nin sınırları ile son bulmadığını ve bölgesel güç olma yolunda proaktif bir dış politika uygulayan bir ülke olarak sınır dışındaki olayları da içine alacak şekilde güvenlik algılamasının genişletildiğini ortaya koymaktadır.

⁹⁰ <http://www.kdgm.gov.tr/?wslt=90DD79FB-170C-4464-A51F-4405BBC21972>

⁹¹ kdgm.gov.tr (vizyon)

D- Milli İstihbarat Teşkilatı

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra istihbarat hizmetlerini yerine getirme amacına yönelik olarak 5 Ocak 1927’de kurulan ilk Teşkilat “Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti” (M:E:H/MAH) oldu. Şeklen İçişlerine bağlı olarak kurulan MAH, devletin milli güvenlik politikasının hazırlanmasına yönelik çalışmalar doğrultusundan 1965 tarihinde TBMM’de kabul edilen 644 sayılı kanunla Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) kurulmuştur.⁹² İngilizce Intelligence kavramından gelen ve Türkçe anlamı “akıl”, zeka” olan istihbaratın Türkçe sözlükteki karşılığı “haber alma, bilgi toplama” olarak verilmektedir. Teknik, konu ile ilgili olarak istihbarat kavramı toplanan bilgilerin tasnifini, işlenmesini ve bir veri/bilgi olarak elde edilen ürünlerin doğru bir şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. Bu itibarla istihbarat değişik kaynak ve yollardan farklı yöntemlerle elde edilen bilgilerin, delillerin belli bir program dâhilinde değerlendirilmesi analiz edilmesi ve anlamlandırılmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda Milli İstihbarat: “Devletin Milli Güvenlik Politikasını yürütmek için yurt içinde ve yurt dışında sekiz ana konunun, yani askeri, siyasi, ekonomik, sosyal, coğrafi, biyografik, ulaştırma ve muhabere, ilmi ve teknik istihbarat ile Kont terör ve Kont Espiyonaj çalışmalarının bütünlüğü ve merkezi istihbarat üretimi”⁹³ demektir. MİT’in tanıtım sayfasında görevleri şu şekilde ifade edilmektedir: *Türkiye Cumhuriyeti’nin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne; varlığına, bağımsızlığına ve güvenliğine; anayasal düzenine ve milli gücü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını devlet çapında oluşturmaktır.*” MİT elde ettiği bu bilgileri başta Cumhurbaşkanı olmak üzere Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ve gerekli kuruluşlara iletmektedir. Yine MİT’in tanıtım sayfasında “istihbaratta doğru haber almak ve devleti bir sürprizle karşı karşıya bırakmamak” şeklinde tanımlanan MİT’in ilkesi, milli güvenliğin sağlanmasında bir kurumsal yapı olarak İstihbarat örgütünün dışa yönelik istihbarat imkânlarının artırılması, buna karşın devlete karşı yürütülen istihbari eylemleri en aza indirmek gibi önemli bir sorumluluğu yerine getirmekle yükümlüdür. 2937 sayılı kanununun 13. Maddesi gereğince MGK’da görüşüldükten sonra Başbakanın önerisi ve Cumhurbaşkanının onayı ile göreve atanan MİT Müsteşarı yalnızca Başbakan’a karşı sorumludur.

Milli İstihbarat Teşkilatının yasa ve mevzuatlarla belirlenmiş görev ve yetkilerinin uygulanış biçimi ile ilgili olarak tartışmaları uzun dönemdir devam etmektedir. 1983’ten itibaren Başbakanlığa bağlı olmasına rağmen özellikle ülkede sivil iktidar ile sivil-asker bürokrasi arasında meydana gelen gerginlikler ve askeri müdahalelerin öncesinde MİT’in siyasi iktidar ile bilgileri paylaşmadığı çok tartışılan konu olmuştur. Bu tartışmalara, MİT müsteşarlarının çoğunluğunun asker kökenli olması da katkı sağlamıştır. İlk defa 1992

⁹² www.wikipedia.org

⁹³ Erdal İlker “Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi – Milli Emniyet Riyaseti (M.E.H/MAH) 1927/1965, MİT Basım Evi, Ankara 2002, E-Kitap, mit.gov.tr

yılında Sönmez Köksal'ın MİT Müsteşarlığına atanması ile birlikte dışişleri bakanlığında bir diplomat olan bir sivil bürokrat MİT'in başına atandı.

MİT'in kuruluşunun 85 yıldönümü tanıtım filminde “Büyük Türk Milletinin geleceği için çalışıyoruz. Çünkü istihbarat geleceği doğru öngörmektir” sloganı ile çalışan MİT, bu çerçevede 2011 yılında İstihbarat Teşkilatı Eğitim Merkezi (MİTEM) içinde Türkiye'nin dış politikasındaki yeni vizyonu ve bölgedeki stratejik çıkarları dikkate alınarak dış istihbarata yönelik İSAMER adıyla MİT akademisi kuruldu. Kriz bölgelerinin öncelendiği İSAMER çalışma alanında Ortadoğu bölgesi “kritik alan” olarak tanımlanırken, PKK, küresel terör ve enerji güvenliği İSAMER'in öncelikli konuları arasına yer almaktadır.⁹⁴ Bu da göstermektedir ki MİT daha önce klasik görevi olarak gördüğü iç politikaya dönük güvenlik ve ishıbari görev alanını olması gerektiği gibi dış politikaya yönelik çalışmalar yoğunluk kazanmaktadır. Türkiye'nin iç güvenliğinin sağlanması, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal olarak istikrarlı bir ülke konumunu devam ettirmesi, merkezinde bulunduğu bölgenin siyasi ve ekonomik açıdan gerçekleştireceği güvenlik ortamının derecesi ile yakından ilgisi bulunmaktadır. Bu itibarla Türkiye'nin geleceğini garanti altına almanın yolu, bölgesel çerçevede stratejiler üretmek ve bu stratejileri orta ve uzun vade de uygulamaya koymaktır. MİT ve ortaya koyduğu yeni vizyon bu bağlamda anlam kazanmaktadır. Türkiye'nin geleceğini garanti altına alacak ve kaçınılmaz olarak bölge ülkelerinin kapsayan yeni stratejilerin üretilmesinde öncü rolü oynaması ve bu stratejilerin uygulanması esnasında lojistik destek sağlaması açısından MİT'in dikkatini PKK dahil bölge ülkelerindeki siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik gelişmelere vermesi öncelikli hedefleri arasında olmalıdır.

IV- Türkiye'nin Güvenlik Politikalarının Kırılma Dönemleri

Türkiye, Osmanlı Devletinin toprak büyüklüğüne sahip olmamasına rağmen kurtuluş savaşından zaferle çıkmanın vermiş olduğu bir avantajla barış masasına oturmuştur. Türkiye'nin o dönem güvenliğinin garanti edilmesi iki faktörün birbirine bağlı bir şekilde dengede tutulmasına bağlıydı. Bunlar dış dünyada özellikle Batı'da yeni bir devlet olarak kendini ispat etme, çağdaş ve modern devletler dünyasına kabul edilme ve bu şekilde onlarla eşit bir ilişkileri geliştirme hedefine yönelik politikalarlardır. İçerde ise ulus devlet olma yolunda devletin varlığını ve bekasını tehlikeye düşüren potansiyel tehlikeleri ortadan kaldırmak öncelikli hedef olarak belirlendi. Türkiye, Luusanne Antlaşmasından sonra 20. yüzyılın ilk yarısının güçlü devletleri ile komşu durumundaydı. İngiltere Irak'a mandası olarak hükmediyordu. Ayrıca Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti altındaydı. Fransa, Suriye mandasıyla Türkiye'nin komşusuydu. İtalya ise Ege'deki 12 adayı ve Meis adasını işgal altında tuttuğu için Türkiye ile sınır komşusu olmuşlardı.⁹⁵

⁹⁴ <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/02/20/mite-akademik-vizyon>

⁹⁵ Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla... a.g.e.*, s. 59

A- Atatürk Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik politikalarının temel taşları Kurtuluş Savaşı esnasında belirginleşmeye başlamıştır. 16 Mart 1921 tarihinde Sovyetler Birliği ile yapılan Türk-Sovyet dostluk anlaşması ile doğu sınırları güvenlik altına alınırken, Batılı ülkelere karşı da pazarlık payı artırılmıştır. Bu anlaşmanın 8. maddesindeki hüküm daha sonra Türkiye'nin komşuları ile yürüttüğü ilişkilerde dış politikasının temel prensiplerinden birini oluşturdu. Bu maddeye göre “*Akid taraflar kendi ülkeleri üzerinde, diğer devlerin hükümetini devirmek amacını gücen teşekküllerin kurulmasına ve çalışmasına müsaade etmeyecektir.*” Dış politik literatürde “*komşuların karşılıklı olarak iç işlerine karışmama prensibi*” olarak bilinen bu temel prensibi Türkiye’de tüm iktidarlar dış politikanın temel araçlarından bir olarak görmüşlerdir. Sovyetler Birliği ile 1921 yılında başlayan ilişkiler, 1925 yılında imzalanan “Dostluk ve Tarafsızlık Andlaşması” ile yeni bir aşamaya geldi. Bu bağlamda Türkiye uluslararası işbirliği ve ilişkilerinde 1925 Andlaşmasının 2. Maddesi çerçevesinde Sovyetler Birliği’nin tutumunu önceden öğrenmeden kesin adım atmamaya özen gösterdi. Yine bu dönemde Türkiye’nin uluslararası barış ve güvenlik konularındaki faaliyetlerde Sovyetler Birliği’nin katkısı yadsınamaz⁹⁶. Denebilir ki Türkiye 1936 yılına kadar kendi güvenliğinin sağlanması ve uluslararası düzenin korunması ile ilgili yapılan görüşmelerde, Sovyetler Birliği’nin bu yöndeki politikalarını (Milletler Cemiyetine girmede olduğu gibi) göz önünde bulundurmuştur.

Atatürk, 1923 Lozan anlaşması ile ulaşılan sonuçlara (Musul hariç) ve Türkiye’nin uluslararası hukuk anlamında varlığının kabulünü ve sınırlarını tatmin edici ve gerçekçi sonuçlar olarak gördü. Bu nedenle, Birinci Dünya Savaşı’nın mağlubu Almanya ve İtalya gibi revizyonist bir yaklaşım ortaya koymadı. Türkiye 1928 yılında uluslararası silahsızlanma Komisyonu’na katılarak uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanabilmesi için devletlerin silahlanma yarışmasından vazgeçmeleri yönünde bir politika izlemekteydi. Sovyetler Birliği’nin dışişleri bakanı Litvinov, 1928 Uluslararası Silahsızlanma Komisyonu’na Türkiye’nin de davet edilmesini talep ederken, Türkiye’nin dünya siyasetinde oynamakta olduğu önemli role ve jeopolitik konumuna vurgu yapmaktaydı.⁹⁷

Türkiye’nin dış ve güvenlik politikasının temelini Atatürk’ün ifade ettiği “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” kavramı, oluşturdu/oluşturmaktadır. Atatürk 1931 yılında yaptığı bir konuşmada Türkiye’nin uygulayacağı barışçı dış ve güvenlik politikasını şu şekilde ifade ediyordu: “*Türkiye’nin emniyetini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhine olmıyan, bir sulh istikameti bizim daima düsturumuz olacaktır*”⁹⁸. Atatürk’ün güvenlik algılamasında barışın korunmasının temel hedefi olarak görülen “yurtta sulh cihanda sulh” kavramı pasifist bir perspektifi savunmamaktaydı. Tersine Osmanlı devletinin nerdeyse hiç sonu gelmeyen

⁹⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, 1995, s. 564

⁹⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, c. I: 1919-1980*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı, 1993, s. 335

⁹⁸ Aktaran: Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla...a.g.e.*, s. 94

savaş ve darbe-karşı darbelerden oluşan acı tecrübelerinden ders çıkararak dış politikada Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecek bir maceraya atılmamaktı. Aynı şekilde Lousanne'de belirlenen sınırları (Musul ve Hatay dışında) kabul etmiş ve komşularına karşı toprak talebinde bulunmamıştır.⁹⁹

Bu bağlamda Türkiye, Lousanne anlaşmasından sonra Birinci Dünya Savaşı ile birlikte elde edilen uluslararası Status Quo'nun devamı yönündeki politikaları desteklemiştir. Bunu yaparken Mustafa Kemal bu dönemde Staus Quo taraftarları ile aralarındaki sorunları gidererek ilişkileri düzeltme; revizyonistlere karşı mesafeli durmaya ve özellikle de Musolli'nin tehditlerine karşı koymaya¹⁰⁰ çalışmıştır. Türkiye, Wilson ilkeleri çerçevesinde Uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması için bir platform olması düşünülen Milletler Cemiyeti'ne Musul konusunda verdiği aleyhte karara rağmen 1932'de üye oldu. Aynı şekilde Avrupa'da giderek belirgin hale gelen Status Quo (İngiltere ve Fransa) taraftarları ile revizyonist (Almanya ve İtalya) ülkelerin arasındaki gerilimin giderek arttığı bir dönemde, Balkanlar'da güvenliğin sağlanması ve olası bir savaş durumunda Balkan ülkelerinin dış saldırılara karşı kendilerini koruyabilmeleri hedefine yönelik olarak Türkiye'nin çabaları ile 1934 yılında Balkan Antantı imzalandı. Atatürk, Balkan Antantı ile Türkiye'nin Balkanlar'daki komşuları ile olan sınırlarını güven altına alınmasının ötesinde bir strateji belirlemeye çalıştı. Türkiye, Balkan Antantı'na kendi aralarındaki sınırları garanti eden bir anlaşma değil, akit taraflarının sınırlarını diğer devletlere karşı koruyabilecek bölgesel bir savunma örgütünün ön aşaması olarak görmekteydi. Türkiye, Balkan devletleri arasında eşitlik esasına dayanan kurumsal bir işbirliğinin Avrupa politikasında önemli bir yere sahip olacağını düşünüyordu.¹⁰¹

Atatürk döneminde Türkiye'nin güvenliğini zaafa uğramasına neden teşkil eden sorunlardan bir de Türkiye'nin savunmasında jeostratejik açıdan önemli bir konuma sahip olan Boğazlar sorunu gelmekteydi. Lousanne Andlaşmasında (24 Temmuz 1923) ek bir protokolle imzalanan "Boğazlar Sözleşmesi" Türkiye'yi tatmin etmekten uzaktı. Zira her iki boğazın iki yakasında da (Çanakkale'nin doğu ve batısında 20'şer, İstanbul Boğazı'nda 15 km.) askerden arındırılmış bölge bulunacak; Marmara Denizi'ndeki adalara asker konuşlandırılmayacaktı. Boğazların güvenliği ise Milletler Cemiyeti'nin garantisi altında bulunmakta ve Boğazlar MC tarafından oluşturulan bir "Boğazlar Komisyonu" tarafından yönetilmekteydi.¹⁰² Bu haliyle Türkiye'nin Boğazlar üzerinde egemenliğinden bahsetmek söz konusu değildi. Türkiye'nin güvenliği için stratejik öneme sahip olan Çanakkale ve İstanbul boğazlarını savunma tedbirlerini alması mümkün gözüküyordu. Avrupa'da Almanya'nın başını çektiği revizyonistler ile İngiltere ve Fransa'nın öncülük ettikleri Status

⁹⁹ Friedrich-Wilhelm Fernau, "Grundzüge türkischer Außenpolitik", *Orient*, 10. Jahrgang, Nr. 1, Opladen Februar 1969., s. 4

¹⁰⁰ Baskın Oran, *1923-1939: Görelî Özerklik*, (Editör: Baskın Oran), "Türk dış Politikası", İstanbul, İletişim Yayınları 1. Cilt (1919-1980), 7. Baskı, 2003, s. 253.

¹⁰¹ Olaylarla...a.g.e., s. 103

¹⁰² Uçarol, a.g.e., s. 580 ve Armaoğlu, a.g.e., 1993, s. 343

Quo taraftarlı arasında giderek tırmanan gerilim, Türkiye'nin Boğazların statüsünü kendi lehine yeniden düzenlenmesini sağladı. Türkiye, akid taraflara gönderdiği notada uluslararası mevcut ortamda “kendi güvenliği, savunması ve egemenlik haklarının korunması” için Lozan'da belirlenen statünün değiştirilmesi yönündeki talebi 20 Temmuz 1936 yılında Montreux'de yapılan yeni bir sözleşme ile kabul edildi. Bu sözleşme ile Türkiye Boğazlar'da kendi güvenliğinin sağlanması ve egemenlik haklarını sınırlayan Boğazlar statüsünü kendi lehine değiştirdi.¹⁰³

B- Denge Politikası, Stalin'in Açık Tehdidi

İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'nin temel stratejisi savaşa girmemek üzerinedi. Buna rağmen İtalyanların Akdeniz üzerinde hak iddia etmeleri ve Habeşistanı işgal etmesi, Türkiye'nin güvenliğini sağlanması konusunda ittifak arayışına itti. Savaşın başlamasından kısa bir süre önce Türkiye, 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile “Türkiye, İngiltere ve Fransa Arasındaki Karşılıklı Yardım Antlaşması” imzaladı. Türkiye bu antlaşma ile Akdeniz'de kendisinin karışacağı bir savaş durumunda İngiltere ve Fransa'nın yardımını sağladı.¹⁰⁴ Zira Türkiye olası bir savaş durumunda siyasi, askeri ve ekonomik sorunlarla tek başına başa çıkmayacağını biliyordu.¹⁰⁵ İkinci Dünya Savaşı esnasında benimsenen dış politikanın temel esası, Türkiye'yi herhangi bir şekilde savaşa sokmamaktı. Zira Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun ifadesiyle Türkiye'nin savaş girmesinin “büyük devletlere bir savaş alanı olmaktan başka” bir fayda sağlayamayacağıydı. Yine Menemencioğlu'nun ifadesiyle dönemin dış politikasının amacı, Türkiye'nin kendi başına karar verebilme yetkisinin sonuna kadar korunmasıydı. Aksi bir durumda, yani savaşa katılması halinde savaş alanı haline gelecek bir Türkiye'nin kendi başına karar verme yeteneğinin yitireceği idi.¹⁰⁶ Başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nı bizzat yaşamış olan yönetici sınıfın, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesinin bir oldubittiye getirilmesinin neye mal olduğuna yakından tanıklık etmiş olmalarının büyük bir payı vardı. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı esnasında izlediği savaşa girmeme stratejisinin ekonomik, askeri ve siyasi nedenlerini de eklemek gerekmektedir. Ekonomik alanda 30'lu yıllarda uygulamaya konan devletçi politikalar istenilen sonucu vermemiş, hem tarım hem de sanayi alanından istenilen başarılar elde edilmemişti.¹⁰⁷ İkinci önemli diğer bir sorun Türkiye'nin savunma sanayisinin ve TSK'nın araç, gereç ve eleman sayısının yetersiz oluşu idi. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı

¹⁰³ Uçarol, a.g.e. 1995, s. 585

¹⁰⁴ Mustafa Aydın, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945*, (Editör Baskın Oran), a.g.e., s. 423

¹⁰⁵ İlker Turan/Dilek Barlas, *Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikasına Etkileri*, (Editör:Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu), “Türk Dış Politikasının Analizi”, İstanbul, Der yayınları, 2. Basım, 1998, s. 649

¹⁰⁶ Selim Deringil, *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 5

¹⁰⁷ Aydemir'den naklen: İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu 1938 yılında Samsun'dan İstanbul'a gelen yerli pirinç ulaşım zorlukları nedeniyle, Çin'den gelen ithal pirinçten daha pahalı satılmaktaydı. Deringil, a.g.e., s.20

esnasındaki askeri potansiyeli ve savunma konusundaki yetersizliği devlet adamlarının savaşa girme konusunda aşırı çekingenliğini açıklayıcı nedenler arasında sayılmalıdır.¹⁰⁸ Türkiye'nin savaşa girme konusundaki çekinceli davranmasının son nedenini iç güvenlik kaygılarında aramak gerekir. Daha 1930 yılındaki Atatürk döneminde Serbest Fırka deneyiminde yeni rejimin henüz halk tarafından benimsenmediği bariz olarak anlaşılmıştı. Atatürk gibi karizmatik bir kişilikten yoksun olan İnönü'nün bir savaş esnasında Cumhuriyet'in temel niteliklerine yönelik olası eleştiriler veya bir ayaklanma ihtimali, devletin üniter yapısını ve iç güvenliğini sarsacak nitelikte alabilirdi. Sonuç itibarı ile bakıldığında Türkiye, İkinci Dünya Savaşı esnasında Balkanlar'dan güneye kadar İsmet İnönü'nün ifadesiyle “*her tarafı Mihverle sarılmış olmasına*” rağmen, “*Denge Politikasını*” ısrarla sürdürdü.¹⁰⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'e Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un verdiği 7 Haziran 1945 tarihli nota, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artıracak nitelikteydi. Zira Sovyetler Birliği Kars ve Ardahan'ın Sovyetlere bırakılmasını, Boğazlarda da askeri üs istemekteydi. Sovyetlere göre Türkiye, Boğazları savaş zamanında tek başına savunmayacağını göstermişti. Bu bakımdan Sovyetler, Boğazları ortak savunmak için üs istemekte ve 1936 Montreux anlaşmasında Sovyetlerin Boğazlarda daha fazla söz sahibi olmasını sağlayacak şekilde yeni bir düzenlemeye gidilmesini istemekteydi.¹¹⁰ Sovyet istekleri üzerine Kurtuluş Savaşı'nın önemli komutanlarından TBMM Milletvekili Kazım Karabekir'in konu ile ilgili tesbitleri Boğazların Türkiye'nin güvenliği açısından ne kadar önemli olduğunu göstermek açısından ilginçtir.

Karabekir yaptığı konuşmada, “*Boğazlar milletimizin hakikaten boğazıdır. Oraya el saldırtmayız. Fakat şu da bilinmelidir ki Kars yaylası da milli belkemiğimizdir. Kırdırısak yine mahvoluruz*”¹¹¹ diyerek Türkiye'nin güvenliğinin korunması açısından Sovyetlerin istediği yerlerin jeopolitik önemine vurgu yapmıştır. İngiltere Başbakanı Churchill, 1945 Postdam Konferansı esnasında Stalin'in Boğazlarda üs isteğini kabul edemeyeceğini bildirince, Stalin'in tepkisi de kendi açısından Kazım Karabekir'in tepkisinden farklı değildir. Stalin “*küçük bir devlet büyük bir devleti gırtlığından tutmakta ve ona çıkış vermemektedir*”¹¹² diyerek, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın Sovyetler Birliği açısından hayati önemini vurgulamaktadır. Bu aynı zamanda Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'ndan bu tarafa yürüttükleri ve 1925 yılında anlaşma ile perçinlenen dostluğunda sonu anlamına gelmekteydi. Türkiye, Osmanlı'nın 19. Yüzyıl boyunca adeta kâbusu olmuş kuzeyindeki büyük düşman Ruslar

¹⁰⁸ Selim Deringil, a.g.e. s. 30-31

¹⁰⁹ Selim Deringil, a.e., s. 261

¹¹⁰ Selim Deringil, a.e., s. 252

¹¹¹ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 427

¹¹² Erel Tellal, *SSCB'yle İlişkiler*, (Editör Baskın Oran), a.g.e., s. 503

tarafından tekrar tehdit edilmeye başladı. Postdam Konferansı (1945) sonunda Sovyetlerin dışında diğer iki büyük ülke ABD ve İngiltere'nin, görüş birliğine varamadıkları için, Montreux düzenlemesinin revizyona tabii tutulması konusunda ayrı ayrı Türkiye'ye bildirimde bulunmalarının karara bağlanması¹¹³ Türkiye'yi zor bir karar almaya itti. Türkiye Sovyetler Birliği'nin teklifinin “*Türkiye'nin hiç bir bakımdan feraget edemeyeceği ve takyidinin kabul edemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırı*” olduğunu ve bunun “*Türkiye'nin imhası*” demek olduğunu ve Sovyetlerin şiddete başvurması durumundan aynı şekilde mukabelede bulunulacağı Sovyetlere verilen bir notada ifade edildi.¹¹⁴

İkinci Dünya Savaşının bitmesinden sonra Yalta'da Savaş sonrası uluslararası sistem yeniden tanzim edildi. Yalta Konferansı'nda alınan karar çerçevesinde savaş sonrası uluslararası düzeni yeniden kuracak olan San Francisco toplantısına katılma şartını yerine getirmek için Türkiye, 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya karşı savaş ilan etti ve aynı gün 1 Ocak 1942 tarihli uluslararası düzeyde kolektif bir güvenlik sistemi öngören BM Beyannamesi'ni imzaladı. Türkiye'nin bundan sonra gideceği yönü ve dış ve güvenlik politikalarındaki tercihini Başbakan Rüştü Saraçoğlu şu şekilde ifade edecektir: “*Türkiye Cumhuriyeti ilk tehlike dakikalarından itibaren sözünü, silahını ve kalbini demokrat milletlerin yanına koydu ve bugüne kadar meclis olarak ve hükümet olarak aldığı kararlarla aynı istikamette yol aldı.*”¹¹⁵

C- Yeni bir Döneme Doğru: Türkiye'nin ABD ile İlişkilerinin Gelişmesi ve NATO üyeliği

Ekonomik alandaki ilişkileri 1942 yılına dayanan Türkiye, ABD ilişkilerine güvenlik boyutunun katılması, Truman Doktrini (22 Mayıs 1947) ile başlamıştır. ABD ile SSCB arasındaki Hitler Almanyası'na karşı oluşturulan ittifak, savaş sonrası dünyanın paylaşımı konusundan anlaşmazlığa dönüştü. ABD'nin Sovyet hegemonyasına karşı Batı Avrupa'yı siyasi, ekonomik ve askeri bakımdan koruma altına almak istemesi, Dünya'nın iki bloka bölünmesini ve 40 yıl sürecek olan ideolojik temelde oluşan ve silahlanma yarışına dönüşen iki kutuplu bir dünya düzeninin temellerini atılmasına neden oldu. Truman doktrini bu bakımdan Soğuk Savaş döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye “*Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonominin istikrarını muhafaza etmek amacıyla*”¹¹⁶ yardım yapmaya başladı. Bu Türkiye ile ABD arasında günümüze kadar gelen sayısız güvenlik ve bir yıl sonra karara bağlanan Marshal planı çerçevesinden verilen ekonomik yardımların başlangıcını oluşturdu.

¹¹³ Erel Tellal, a.g.e., s. 503,

¹¹⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 429

¹¹⁵ Ahmet Şükrü Esmer/Oral Sander, 1939-1945, Mehmet Gönlübol vd. „Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919- 1995”, Ankara, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, 1996, s. 184

¹¹⁶ Mehmet Gönlübol vd., “Olaylarla...” a.g.e. 217

Türkiye için ABD'nin Truman Doktrini ve Marshal Planı çerçevesinden alacağı yardımlar hala geçerliliğini koruyan ve komşuları üzerinde artan bir şekilde psikolojik baskı uygulayan Sovyetler Birliği karşısındaki endişelerini hafifletmedi. Sovyetler'in Komünist Enternasyonal'in (Komintern) yerine kurduğu Komünist Enformasyon Bürosu'nun (Kominform) amacının Batılı rejimlerle mücadele ve onları yok etmek olduğunun ifade edilmesi bu bağlamda giderek Batı ile kurumsal işbirliğini geliştirmeye çalışan Türkiye'yi de endişelendiriyordu.

4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı'nın (NATO) kurulması ile Batı devletleri, Sovyetlerin özellikle Avrupa'da işgal ettiği ülkelerden çekilmemesi, 1948 Berlin ablukası, Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalist partileri iktidara taşıyarak Sovyet peyki durumuna gelmeleri karşısında kollektif bir savunma ve güvenlik sistemi oluşturdular. Türkiye de Sovyetler Birliği karşısında güvenliğini sağlamanın yolunun NATO'ya girmek ile mümkün olacağını düşünmekteydi. NATO'nun kurulmasından itibaren Türkiye'nin çabaları ittifak içine girerek savunma sistemi dâhil olmak üzere Batı ile kurumsal işbirliğinin gerçekleştirilmesi yönünde politikalar geliştirmekti.¹¹⁷ Türkiye geleceğinin güvenliğini Batı tarafından Batılı bir devlet olarak kabul edilmesinden geçtiğine inanmaktaydı. Nitekim Türkiye'nin Mayıs 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi'ne üyeliğine davet edilmesi münasebetiyle Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadak, “ *Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyasıdır. (...) Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizdin zaruri bir neticesidir. (...) Anadolu'nun Avrupa siyasi ve iktisadi birlik hudutları içerisine girmesi bizim için belli- başlı bir hadisedir*”¹¹⁸ ifadesiyle memnuniyetini açıklayarak bu durumu teyit etmektedir.

Türkiye'nin NATO'ya katılabilmesi, Türk askerinin savaş yeteneğini kaybetmediğini göstermesi ile ivme kazanacaktı. 1950'de başlayan Kore savaşına BM'de alınan karar çerçevesinde katılan Türk Tugayı'nın Amerikan askerlerinin güvenli bir şekilde geri çekilmesini sağlamakla görevlendirdiği Kunuri muharebesinde gösterdiği başarı sonrasında, Türkiye'nin NATO üyeliğine olan – Türkiye'nin güvenlik sağlamaktan çok NATO'ya ek yük getireceği yönündeki – itirazlar bertaraf edilmiş oldu. Ottawa'da yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında 21 Eylül 1951 tarihinde Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya katılmaya davet etmeye karar verildiği açıklandı.

ABD'nin 1950'de hazırlanan Ulusal Güvenlik Konseyi raporunda Sovyetler Birliği'nin atom bombası stokları ve bu bombaları atma kapasitelerinin ABD'ye saldırı düzenleyecek düzeye 1954 yılında ulaşacağı yolundaki raporu, ABD'nin tek nükleer güç olarak caydırıcı özelliğinin kaybolacağı anlamına gelmekteydi. ABD'nin muhtemel bir Sovyet saldırısına anında bir cevap verebilmesi için, Sovyetlere yakın olan ülkelerde askeri üs ve dinleme tesisleri kurması gerekiyordu. Türkiye'nin NATO üyesi olmadan önce

¹¹⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.518

¹¹⁸ Mehmet Gönlübol vd., Olaylarla...” a.g.e. s.227

ABD'nin üs isteğine olumsuz yanıt vermesi,¹¹⁹ ABD açısından Türkiye'nin jeopolitik konumundan dolayı NATO üyesine kabulünü kolaylaştıran faktörler arasındaydı. Türkiye NATO'ya üye olmadan önce 17 Ekim 1951 tarihinde ABD ile *Ortak Güvenlik Anlaşması* imzaladı. Bu anlaşma ile NATO üyesi olmadan Türkiye “uluslararası anlayış ve iyi niyetin teşvikiyle dünya barışının sağlanmasına katılmak, uluslararası gerginlik nedenlerinin ortadan kaldırmak amacıyla karşılıklı olarak uzlaşılacak hareketlere kalkışmak, ABD'nin de dahil olduğu çok taraflı veya iki taraflı Anlaşma veya Antlaşmalarla yüklenildiği askeri sorumluluklarını yerine getirmek (...) konularda yükümlülük alarak ABD'nin askeri eylemlerini desteklemek ve gerekirse yardım etme konusunda yükümlülük altına girmektedir.”¹²⁰ Yani Türkiye bir taraftan NATO üyeliği ile Batı Savunma sistemi içerisinde Soğuk Savaş döneminde güvenliğini sağlamaya çalışırken, diğer taraftan da NATO'nun en büyük askeri gücü olan ABD ile ikili anlaşmalarla güvenlik politikalarını ABD eksenine yerleştirdi. Türkiye, NATO'ya üye olduktan sonra 23 Haziran 1954 yılında ABD ile Askeri Tesisler Anlaşması ile başlayan bir dizi Güvenlik, askeri üs ve tesis anlaşması gerçekleştirildi.¹²¹ Resmi Adı “Türkiye’de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu Personeline NATO Kuvvetler Statüsü Antlaşmasının Tatbik Edileceğine Dair Anlaşma” uzun başlığı altında yapılan anlaşmaya dayanılarak iki ülke arasında çok sayıda teknik anlaşma yapıldı. Hava teknik, muharebe elektronik, harp başlığı desteği ve atom tesisleri anlaşmaları da yer almaktadır.¹²²

Türkiye NATO üyeliği ile birlikte güvenlik ve savunma ile ilgili politikalarını ve stratejilerini tamamen NATO'nun politikaları çerçevesinde şekillendirmeye başladı. NATO açısından Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesindeki öncelikli hedef Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması değildi. NATO 1952'de Lizbon zirvesinde “Sınırlı Savaş Stratejisi”ni benimsedi. Buna göre Hava kuvvetlerinin nükleer kabiliyet yeterli olmayan ABD'nin Sovyetlerin Ortadoğu'ya gerçekleştireceği muhtemel bir saldırı karşısında zamana ihtiyacı olacaktı. Büyük bir askeri güce sahip olan Türkiye'nin NATO içindeki rolü olası bir Sovyet saldırısını Toroslara kadar feda edilerek “sünger gibi emmesi” ve NATO kuvvetleri bölgeye intikal edene kadar Sovyet ordusunu oyalaması bekleniyordu.¹²³ Bu strateji uyarınca Türkiye muhtemel bir Sovyet saldırısında cephe ülkesi konumunda bulunmaktaydı.

Menderes İktidarının Türkiye'yi “küçük Amerika” yapma politikası sadece ekonomik alanda değil, siyasi alanda ve Türkiye'nin güvenlik algılamasında ABD'ye endeksli güvenlik politikasını beraberinde getirdi. 1965 ABD Başkanı Johnson'un Kıbrıs'la ilgili

¹¹⁹ Çağrı Erhan, *Demokrat Parti Dönemi- I (1950-1955)*, (Editör Baskın Oran) , a.g.e., 548

¹²⁰ Çağrı Erhan, a.g.e., s. 555

¹²¹ Türkiye ile ABD arasında yapılan anlaşmalarla ilgili kesin bir sayı vermek maalesef zordur. 1970 yılında kadar yapılan ikili anlaşmaların sayısını Türk yetkililer 91 olarak vermişlerdir. ABD ile Türkiye arasındaki Türkiye'nin iç ve dış politikasının geleneksel çizgisi üzerinde etkili olan bu anlaşmaların çoğu bakanlar kurulu kararı alınmıştır. Çağrı Erhan, a.g.e. s.556

¹²² Çağrı Erhan, a.g.e., 558

¹²³ Çağrı Erhan, a.g.e., s. 570

mektubuna kadar Türkiye dış politikadaki çıkarları güvenliğinin sağlanması yönündeki stratejilerini ABD'nin bölgedeki çıkarları ve güvenliği çerçevesinde belirlemekteydi. Menderes Hükümetleri çok yönlü dış politika sloganıyla her ne kadar dış politika da çok yönlülüğü savunsalar da, bu çerçevede Ortadoğu ülkeleri ile kurulmak istenen ilişkiler, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik güvenlik politikasından farklı değildi. Zira Menderes Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da belirleyici bir aktör olmasını engellemek istiyordu. Menderes'in hedefi Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştireceği ortak güvenlik zinciri ile Ortadoğu'da Sovyet tehlikesinin yayılmasını önlemeye çalışmaktı.¹²⁴ Bu bağlamda Türkiye tarihsel mirasın verdiği çıkarlara ters bir şekilde hareket ederek. BM'de Cezayir'in bağımsızlığı konusunda Fransa'dan yana tavır aldı.¹²⁵ Türkiye, sadece Cezayir konusunda değil, dış politikasını NATO'nun hedefleri ile uyumlu hale getirmek adına Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerinde Batı eksenli politikalar yürüttü. Menderes döneminde Türkiye'nin güvenlik politikalarının üç temel hedefi vardır.

1. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki siyasi oluşumlarda belirleyici konumda olmasının önüne geçmek istiyordu.

2. Kendi etrafındaki komşu ülkelerin Sovyetleri Birliği yanlısı rejimlerin kurulmasını önlemek ve bu şekilde Türkiye'nin Sovyetler tarafından kuşatılmasını engellemek.

3. Aktif Doğu Politikası çerçevesinde Sovyetlerin ilgi alanında fakat NATO'nun direk savunma alanının dışında olan Ortadoğu'da ve Akdeniz bölgesinde askeri ittifaklar zinciri oluşturarak, Türkiye'nin güvenliğinin sağlamak.¹²⁶

Menderes, hedeflerinin gerçekleşmesi için Ortadoğu ülkeleriyle güvenlik temelinde anlaşmalar yapmak için bir dizi girişimde bulundu. Mısır Lideri Cemal Abdunasır'ın muhalefeti, istenilen düzeyde bölgesel bir birliğin oluşmasını engelledi. Fakat Menderes Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1954 tarihinde Bağdat'ta imzalandığı için Bağdat Paktı olarak anılan "Karşılıklı İşbirliği ve Savunma Antlaşması" imzalandı. Bu Antlaşmanın 1. Maddesi'ne göre akit taraflar, "güvenlik ve savunmaları için BM yasaınının 51'ci maddesine uygun biçimde işbirliği yapacaklar"larını ifade ettiler. 1955'te İngiltere; Başbakan İnan Başbakanı Musaddık'ın bir darbe ile ABD tarafından düşürülmesinden sonra tekrar tahta geçen İran Şahı'da aynı yıl Bağdat Paktına katıldı. 1958'de Irak'ta gerçekleştirilen bir darbe sonrası Irak'ın 1959'da Paktan ayrıldığını açıklaması ile anlamını yitirdi. Bağdat Patki yerine 1959 yılında İngiltere, Türkiye, İran ve Pakistan'ın üyesi olduğu "Merkezi Antlaşma Teşkilatı" (CENTO), kuruldu. CENTO, 1961 yılından itibaren ABD'nin öncülüğündeki Batı Blokunun Sovyetler Birliği'ni Jeopolitik teoriler temelinde şekillenen Çevreleme

¹²⁴ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası*, (Editör: Faruk Sönmezoğlu), "Türk Dış Politikasının Analizi", İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 102

¹²⁵ Emel Baştürk Akca, *Türk Dış Politikasında İdealizmden Realizme: Demokrat Parti'den Adalet ve Kalkınma Partisi'ne Türk-Amerikan İlişkileri*, (Editör: N. Doğan/M. Nakip), "Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri", Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006, s. 260

¹²⁶ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 103-104

Politikası çerçevesinde Rimland kuşağının içine hapsetme politikasının kurumsal yapıları olan NATO ve SAETO savunma Paktlarının ortasında merkezi bir halkasını oluşturdu.¹²⁷

Menderes Hükümetinin Dışişleri Bakanı Faut Köprülü, Ankara'da Amerikan Büyükelçiliği Birinci Müsteşarı B.E. Kuniholm ile yaptığı bir konuşmada, Ortadoğu'ya, özellikle Türkiye'nin komşularına yönelik politikalarını açıklarken, "Dışişleri Bakanı'nın görevleri arasında esaslı bir hususun da yakın komşularına dostluk garantisi vermesinin gerektiğinin ifade ederken "*Dürüstlüğün*" tek başına yeterli olmayacağını ve "*şüpheye sebep olmayacak kadar*" da dost olmak gerektiğini vurgular. Fakat Türkiye ne Cezayir'in Fransa'ya karşı bağımsızlık savaşında, ne Filistin sorununda ne de 1956'daki Fransa ve İngiltere'nin İsrail ile anlaşmalı çıkardığı Süveyş Savaşı'nda ve 1958 Lübnan ve Ürdün savaşlarında, Köprülü'nin ifade ettiği gibi Ortadoğu ülkelerine karşı dostane davranışta bulundu. Aksine Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine karşı uyguladığı politikalar, Arap Dünyasındaki prestijinin sarsılmasına¹²⁸ neden oldu ve "Emperyalizmin Ortadoğu'da bir uzantısı" gibi algılandı.

Türkiye, ulusal güvenliği ve çıkarları ile NATO çıkarları arasında bir farklılığın olabileceğini, yani kendi ulusal çıkarları ile NATO'nun çıkarlarının örtüşmeyebileceğini ancak 1964 yılında Kıbrıs'ta gerçekleşen olaylar esnasında öğrendi. 1963 Noel'inde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un Türkleri hükümetten atma ve adada tecrit etme girişimleri karşısında adaya askeri çıkarma yapmaya karar veren Türkiye, ABD'nin müdahalesi ile karşılaştı. Ancak 1966 yılında kamuoyuna açıklanan ve 4 Haziran 1964'de Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye ABD Başkanı Johnson tarafından gönderilen mektup, Türkiye ile ABD ilişkilerini gelecekte sarsacak sonuçlar doğurdu. Johnson, İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta, Türkiye tarafından Ada'ya yapılacak bir askeri müdahaleyi bahane ederek SSCB'nin soruna doğrudan müdahil olarak Türkiye'ye saldırması durumunda NATO'ya üye ülkelerin Türkiye'yi Sovyetlere karşı savunma yükümlülüğü altına girmeyecekleri yönünde uarması, Türkiye'nin hayal kırıklığına uğramasına ve NATO'ya olan güveninin sarsılmasına neden oldu. Bu bağlamda Türkiye dış politikada ve kendi güvenliğinin sağlanmasında kaderini NATO'nun ellerine teslim edemeyeceğini anladı. Bunun bir sonucu olarak çok yönlü bir politika izlemeye başladı. Sovyetlerle ve üçüncü dünya ülkeleri ile alt seviyede olan ilişkilerini geliştirmenin yollarını aradı. BM'de, Batı'nın Ortadoğu'daki "doğal" müttefiki olan İsrail'in tezleri karşısında Filistin tezlerini desteklemeye başladı. Türkiye kendi güvenliğinin sağlanması konusunda tek taraflı olarak NATO ve ABD'ye bağlı hareket etmesinin olumsuz etkisini en bariz bir şekilde yine Kıbrıs sorununda yaşadı. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD 1975 yılında Türkiye'ye silah ambargosu uyguladı. Parasını ödemesine rağmen Türkiye bazı silahları alamadı ve gerekli olan yedek parçaları da sağlayamadı. Bunun üzerine 1978 yılında Ecevit iktidarı döneminde yeni bir

¹²⁷ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 113133; Oran, a.g.e, 561-568

¹²⁸ Melek Fırat- Ömer Kürkçüoğlu, *Orta Doğu'yla İlişkiler*, (Editör: Baskın Oran), a.g.e., s. 629

“Ulusal Savunma ve Dış Politika Stratejisi”¹²⁹ oluşturuldu. Bu Strateji Türkiye’nin savunma ve ordunun ihtiyacı olan gerekli silahları temin etme konusunda tek kaynaktan faydalanma anlayışının terk edilmesini öngörmekteydi. Yeni Savunma Doktrini’nde Türkiye’nin komşuları ile kuracağı ilişkilerdeki yöntem farklılığı dikkat çekmektedir. Buna göre aşırı silahlanma yerine komşularla geliştirilecek ilişkilerle güvenliğin maliyetinin düşürülmesine çalışıldı.¹³⁰ Ecevit’in Üçüncü Dünyacı anlayışının dış politikaya yansımaları şeklinde algılanan bu politikanın 1980 sonrası iktidara gelen Özal tarafından uluslararası konjunktüre uygun bir politik anlayışla ekonomik merkezli geliştirilmesi dikkat çekicidir.

D- ÖZAL Dönemi Güvenlik Anlayışı: Yeni Arayışlar

1980’li yıllar Türkiye’nin iç ve dış güvenliği açısından son derece hızlı değişimlerin gerçekleştiği yıllardır. 12 Eylül 1980 Askeri ihtilalından sonra Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki ilişkiler donduruldu. 1979 yılında İran’da gerçekleşen devrimle Amerika’nın Ortadoğu’daki önemli bir müttefiki olan İran Şahı’nın devrilmesi ve ABD’yi şeytan olarak tanımlayan Humeyni’nin dine dayalı yeni bir rejim kurması, bölgedeki güvenlikle ilgili strateji ve politikaların gözden geçirilmesine neden oldu. Aynı yıl Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal etmesi, Soğuk Savaş döneminde iki kutup arasındaki gerilim politikasının tırmanmasına neden oldu. 1982-1988 yılları arasında süren İran-İrak Savaşı esnasında sınırların güvenliğinin Irak ve İran tarafından tam olarak sağlanamaması ve PKK’nın özellikle Kuzey Irak’tan Türkiye’yi sızarak terörist eylemlere girişmesi Türkiye üzerindeki güvenlik kaygılarını artırdı. İç politikada ise 1984 yılında Eruh ve Şemdinli baskınları ile ilk defa adını duyuran PKK, giderek Türkiye’nin üniter yapısını tehdit eden ve sadece Türkiye’nin sorunu olmaktan çıkarak bölgesel bir sorun haline gelen bir terör örgütü¹³¹ olarak hala Türkiye’nin bir numaralı ve en öncelikli sorunu durumundadır.

1983 yılında iktidara gelmesinden sonra Başbakan ve 1989-1993 yılları arasında Cumhurbaşkanı olarak Türkiye’nin iç ve dış politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında tartışmasız bir rol oynayan Özal döneminde Türkiye’nin güvenlik politikasını algılayış biçiminin değiştiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar Türkiye’nin dış politikasında ve güvenlik yapılanmasında Batı endeksli politikalarında uluslararası ve bölgesel değişikliklere rağmen dış politikasının temel ilkelerinde bir istikrardan ve süreklilikten bahsedilse de,¹³² Özal iktidarı döneminden itibaren Türkiye’nin Batı endeksli dış politika ve güvenlik algılamalarında bir erozyon yaşandığı da bir gerçektir. İsmet Özel’

¹²⁹ Baskın Oran, *1960-1980 Görevli Özerklik-3*, (Editör: Baskın Oran), a.g.e, s. 674

¹³⁰ Baskın Oran, a.g.e., s. 674

¹³¹ Kemal Kirişçi/Gaerth M. Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, (çev.: Ahmet Fethi), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2. Baskı, 1997, s. 134

¹³² Şaban. H. Çalış, *Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası*, Editör: Şaban H. Çalış/Ihsan D. Dağı/Ramazan Gözen), “Türkiye’nin Dış Politika Gündemi, Kimlik Demokrasi, Güvenlik”, Ankara, Liberte, Birinci Basım, 2001, s. 8

göre Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri iki devreye ayırmak gerekmektedir. Cumhuriyet'in kurulmasından Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesine kadar olan devrede Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri dünya "sistemine çomak sokmamak" karşılığında Türkiye'nin iç işlerin batılıların söz sahibi olmaması anlaşmasına tarafların uyması ile geçen evredir.¹³³ Özal ile başlayan ikinci evrede ise taraflar arasında yeni bir anlaşma statüsü belirlemeye çalıştıkları Soğuk Savaş sonrası evredir.

E- Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Yeni Stratejiler

Batı perspektifinden bakıldığında Türkiye'nin NATO üyeliğinin önemi Jeopolitik konumundan kaynaklanıyordu. NATO Savunmasının güney kanadında güçlü bir ordu besleyen Türkiye, Sovyetlerin Ortadoğu Petrol yataklarını işgale yeltenmesi durumunda ilk müdahale edebilecek konumda olan ülke durumundaydı. Aynı şekilde Sovyetler Birliği'nin istihbarat ve askeri hareketliliklerinin tespit edilmesi amacıyla Sovyet Rusya'yı gözetlemek için coğrafi açıdan en uygun konumdaydı. NATO'nun Türkiye'de 32 adet değişik büyüklükte ve değişik amaçlar için tasarlanmış kara, deniz ve hava üssü bulunmaktadır.¹³⁴

Mackinder'in Kara Hakimiyet tezinde Sovyetler Birliği'nin bulunduğu kara parçası pivot bölge (kalbgah) olarak ifade edilmektedir. Amerikan Jeopolitikçi Spykman, gerçek potansiyel hakimiyet gücünün Batı-Avrupa'dan başlayarak Balkanlar üzerinden Türkiye, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin ve Kore'ye kadar uzanan ve Sovyetler Birliğini çevreleyen Kenar Kuşak (Rimland) üzerinde olacağını tezini savundu. Soğuk Savaş döneminde Mackinder'in ifade ettiği merkez kara kütesini çevreleyen kenar kuşak üzerinde oluşturulan savunma hattına dayalı Amerikan jeostratejisi NATO-CENTO ve SEATO güvenlik paktlarının kurulmasına neden oldu. Bu bağlamda Türkiye jeopolitik açıdan kara hâkimiyet teorisi temelinde güney-batı hattı üzerinde, rimland teorisi temelinde ise kenar kuşağın güney-doğu ve kuzey-batı istikametlerini birbirine bağlayan önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu haliyle Türkiye'nin jeopolitik konumu onun güvenlik ve savunma stratejilerinin ana eksenini oluşturmaktadır. ABD'nin Türkiye'ye gösterdiği yakınlık ve Türkiye'nin NATO'ya alınma gerekçesinin altında bu jeopolitik anlayış yatmaktadır¹³⁵ Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönemde Avrupa başkentlerinde Türkiye'nin Avrupa'nın güvenliği açısından jeopolitik öneminin erozyona uğradığı kanaati, Ankara'da endişeye dönüşmüştür. Fakat 1990 Ağustos'unda Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonrasında Kuveyt'in Irak işgalinden kurtarılması ve Ortadoğu'daki petrol yataklarının güvenliğinin sağlanmasında Türkiye'nin jeopolitik öneminin Soğuk Savaş dönemine göre arttığı görülmüştür. Çünkü Soğuk Savaş sonrası ilan edilen Yeni Dünya Düzeninde "*Jeopolitik*

¹³³ İsmet Özel, *Cuma Mektupları*, Gerçek Hayat, 6-12 Temmuz 2001

¹³⁴ Yeni Şafak, 14 Eylül 2001

¹³⁵ Ramazan Gözen, *Türk-Amerikan İlişkileri ve Türk Demokrasisi: 'Realist' Bağlantısı*, (Editör: Şaban/Dağı/Gözen), a.g.e., s. 79

konum artık sınırları müdafaa dürtüsünün yönlendirdiği bir statükoyu muhafaza stratejisinin aracı olarak görülmemelidir. Aksine bu jeopolitik konum kademeli bir şekilde dünyaya açılmanın ve bölgesel etkinliği küresel etkinliğe dönüştürmenin bir aracı olarak görülmelidir. Sınırlara dayalı yerel etkinlikten kıtasal ve küresel etkinliğe yönelmenin öncelikli şartı jeopolitiğin uluslararası ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerinde dinamik bir çerçeve kullanılmasına bağlıdır.”¹³⁶

Türkiye Özal döneminde 80’li yıllardan itibaren uluslararası sistemde başlayan küreselleşme trendine ayak uydurmaya çalıştı. Bu çerçevede bölgesel alanda ekonomik işbirliğine dayalı bir yakınlaşmayı sağlamaya çalıştı. Türkiye’nin komşuları ile olan ilişkilerde ekonomik işbirliğinin karşılıklı bağımlılık anlayışı çerçevesinde giderek siyasi işbirliğinin gelişmesine neden olacağı düşüncesinden hareket edildi. Bu tür işbirliğinin ülkelerin birbirlerine karşı güven duymalarını, siyasi sorunların çözümünde gerekli mekanizmaların oluşturulmasını ve karşılıklı gelişen ekonomik ve siyasi ilişkilerin güvenlik alanında karşılaşılan sorunları azaltacağı anlayışına dayanan bir strateji geliştirildi..

Bu stratejinin uçayağı vardı. Amerika ile güvenlik bağlamında gelişen geleneksel ilişkileri ekonomik ilişkileri ekleyerek, Amerika’nın Türkiye’nin küresel dünya ile entegre olma sürecinde siyasi desteği yanında ekonomik desteğini de sağlamak. Avrupa Ekonomik Topluluğu’na 1987’de yapılan tam üyelik müracaatı ile Türkiye’nin modernleşme yolunda uygulayacağı politikaların aksamamasını bu bağlamda demokrasinin sekteye uğratılmasını önlemek ve ekonomik açıdan AET’nin nimetlerinden faydalanmak. Atatürk’ün en temel hedefi olan ve ulus devletin temel felsefesini oluşturan ve “muasır medeniyet seviyesine erişmek” olarak belirtilen Batı uygarlığının bir parçası olma hedefinin bizzat Batılı devletlerce tescilini sağlamak. Üçüncü ve son ayağını ise Ortadoğu ülkeleri ve komşuları ile gerçekleştirdiği ekonomik ve siyasi ilişkiler oluşturdu.

Özal döneminde Türkiye’nin komşuları ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine özel bir önem atfedildi. Komşu ülkelerle ekonomik temele dayalı kar amacı güden pragmatik bir yaklaşım tarzı ortaya koyarak, ekonomik ilişkileri Türkiye’nin komşuları ile olan siyasi sorunların çözülmesinde ve güvenlikle ilgili kaygıların giderilmesine bir manivela, bir araç olarak kullanma stratejisini uyguladı. Özal’ın Türkiye’nin dış politikası ve güvenliği ile ilgili gerçekleştirmeye çalıştığı politikaları uyguladığı stratejiler açısından geleneksel Türk dış politikasının sınırlarını zorlayan bir yol izlemeye çalıştı. Bu çerçevede Türkiye’nin tarihsel ve kültürel havzasına dış politik yapılanmalarda dikkate alınmasının gereğine vurgu yapılırken, bölgede komşularla ilişkilerin düzeltilmesi ve sorunların çözülmesinde evrensel değerlerin, bölgesel sorunların aşılmasında temel olarak alınmasına çaba sarf edildi. Soğuk Savaş sonrasının ilk yıllarını da kapsayan Özal döneminde değişen uluslararası yeni şartlara yeni bir strateji arayışı şeklinde algılanan ve Türkiye’nin dış politikasının yanında güvenlik

¹³⁶ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s. 117

stratejisinin temel anlayışını da oluşturan yaklaşımları dış politikada tarihsel alan ve kimlik arayışının bir ifadesi olarak görmek gerekir ki bu da Neo-Osmanlılık olarak tanımlanmaktadır.

F- 2000'li Yıllarda Türkiye

Soğuk Savaşın bittiği 90'lı yılların başından itibaren Türkiye'nin etrafındaki bölgelerdeki dramatik gelişmeler, Türkiye'nin güvenlik konusunda daha hassas dengeler üzerinde seyreden bir strateji izlemesini gerektirdi. Soğuk Savaş döneminde belli ve keskin olan güvenlik savunma hatları Soğuk savaş sonrası süreçte Balkanlar'dan Trans Kafkasya Orta Asya ve Ortadoğu'daki çatışmalar, belirsizlikler ve yeni kurulan istikrarsız devletler dolayısıyla belirsizleşti. 1991 yılında Roma'da toplanan NATO zirvesinde kararlaştırılan yeni stratejik konsept çerçevesinde¹³⁷ de ifade edilen güvenlik alanındaki bu yeni riskler Türkiye'nin hinterlandını oluşturan kuşak üzerinde yoğunlaştı. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikadaki ufkuna atfen ifade edilen “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne” stratejisi beklentileri karşılamaktan uzaktı. 1993 yılından Rusya Federasyonunun Yeni Dış Politika Doktrini bağlamında yayınladığı Yakın Çevre stratejisi¹³⁸ Sovyetler Birliği'nin birer parçası olan Urallar'dan Orta Asya'ya kadar uzanan bir kuşakta oluşan yeni bağımsız ülkelerin Rusya'nın yaşamsal çıkarları açısından öncelikli bölgeler olarak tanımlanması Türkiye'nin bu bölgeler üzerinde siyasi, kültürel ve ekonomik ağırlıklı ilişkilerin geliştirilmesini zorlaştırdı. Büyük bir heyecanla başlayan Kafkasya ve Orta Asya'daki bağımsız Türk Cumhuriyetleri ile geliştirilmeye çalışılan ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler, Türkiye içindeki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar dolayısıyla yerini mütevazı işbirliğine bıraktı.

ABD'nin Washington Enstitüsü Türkiye uzmanlarından Alan Makowsky ve Ian Lesser, Türkiye'de *İç Değişimler ve Bölge Politikaları*' konularında 1997'de yaptıkları değerlendirmelerinde, Türkiye'nin bölge güvenliği bağlamında NATO ittifakı içinde tehlikelere en açık ülkenin Türkiye olduğunu belirtmekteydiler. Aynı şekilde Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgedeki olası değişikliklere dikkat çekerek, 10 yıl içinde Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede yeni ittifakların kurulacağı öngörülmekteydi.¹³⁹

11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan saldırılar uluslararası sistemin dönüşmesinde yeni bir kırılma noktasını oluşturdu. Batı medeniyetinin değerlerine karşı topyekûn bir saldırı olarak algılanan bu terörist eylem sonrasında eylemi düzenleyen El Kaide'ye karşı Batı değerlerini savunan tüm ülkeler terörizmle mücadeleye çağrıldı. Soğuk Savaş dönemindeki Batı'nın ötekisini oluşturan Sovyetlerin yerini “İslami terör” aldı. Uluslararası düzeni tehdit

¹³⁷ Joachim Krause/Christiane Magiera-Krause (Hrsg), „Dokumentation zur Abrüstung und Sicherheit“, Band XXV:1989/1992, *NATO-Gipfel in Rom beschließt neues strategisches Konzept*, Academia Verlag, Sankt Augustin, 1997, s- 236 ve devamı

¹³⁸ Gencer Özcan, *Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı*, (Editör, Gencer Özcan/ Sule Kut) “En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar”, İstanbul, Buke Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2000, s. 21

¹³⁹ Hürriyet, 11.07.1997

eden Batı kökenli bir ideoloji değildi. Batı'ya ait tüm değerleri tehdit eden, Batı medeniyetinin ötekisini oluşturan "İslam" kaynaklı bir tehdit söz konusuydu. Dolayısıyla aslında daha 90'lı yılların başında NATO'ya yeni bir rol arayan çevrelerce "terörizm aşırı İslamcılar, silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı ve petrol gibi stratejik hammadde kaynaklarının korunması"¹⁴⁰ gibi yeni görev alanları tahsis edilmişti. 2001 saldırılarından sonra ABD'de Başkan Bush tarafından ilan edilen yeni "Ulusal Stratejik Doktrin"¹⁴¹ uyarınca dünya çapında fakat özellikle Rimland kuşağı üzerindeki ülkelerde terörist avına başladı. ABD yeni ulusal strateji ile terörizme ve kimyasal imha silahların haydut devletlerin ellerine geçmesini önlemeye yönelik olarak "önleyici saldırı" (Prävention) hakkını iddia ederek terörizme destek verdikleri iddia edilen "haydut devletler" karşı savaş ilan edildi. Haydut devletler kategorisine giren Afganistan'ın Taliban rejimi ABD tarafından yıkıldı. Aynı kategoride değerlendirilen ve 1990 yılından bu tarafa uygulanan ekonomik ambargo ile "pençeleri" sökülen Saddam Hüseyin 2003 yılında başlayan işgal sonrası ABD ve Koalisyon güçleri tarafından devrildi. 1991 yılında Türkiye'nin baskıları sonrası Suriye'den çıkartıldı. Terörist başı Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesinden sonra Suriye'den desteğini kaybeden PKK ABD 1991 tarihinden itibaren ABD kontrolündeki Kuzey Irak'a yerleşti. Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini tehdit eden en büyük sorunlardan olan PKK'nın Kuzey Irak'tan Türkiye sınırını geçerek büyük çapta eylem yapma kabiliyetini kazanması, 1997'den itibaren görece azalan PKK tehlikesini yeniden ortaya çıkardı. Türkiye'nin Ortadoğu'da çok yönlü ve çok taraflı bir bataklıkta içine çekilme stratejisini güden PKK, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yapacağı bir askeri operasyonda bu eylemin tüm Kuzey Irak'ı kapsayacak şekilde yayılmasını ve bu şekilde doğrudan hedef olmaktan kurtularak PKK'nın terör eylemlerini bir Kürt-Türk çatışmasına dönüştürmek istemektedir. Makovski'nin 1997'deki öngörülerini doğrultusunda Türkiye'nin doğusunda ABD destekli İsrail-Kürt ittifakının siyasal gerekçeleri hazırlanırken, dikkat çekmeyen bir şekilde Afganistan'ın güneyindeki Pakistan istikrarsızlık ve politik belirsizlik uçuşumuna doğru hıza yuvarlan(dırıl)maktadır.

Uluslararası sistemin hızlı bir şekilde değişmesi sadece var olan bilinen güvenlik stratejilerinin değiştirilme ihtiyacını beraberinde getirdi. ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile birlikte Türkiye'ye komşu olması yeni güvenlik sorunlarını beraberinde getirdi. Bunlardan birisi Türkiye'yi dolaysız olarak ilgilendiren Kuzey Irak'ta giderek konsolide olan bölgesel Kürt hükümetidir. Diğer tehdit dolaysız iç tehdit unsuru ise Kuzey Irak'daki Kürt bölgesel hükümetinin bağımsız olması durumunda Güney Doğu Anadolu'daki Türkiye'nin Kürt vatandaşları için bir cazibe merkezi haline gelme ihtimalidir. Irak'ta ABD'nin çekilmesinden sonra mezhep çatışmalarının yeniden şiddetlenme eğilimi göstermesi ve Irak hükümetinin Sünni Cumhurbaşkanı yardımcısı Haşimi'yi tutuklama kararı çıkartması,

¹⁴⁰ NATO "yeni rol peşinde", Milliyet, 8.11.1990

¹⁴¹ Klaus-Dieter Schwarz, *Amerikas Mission*, SWP-Aktuel- 38, Oktober, 2002

Suriye’de Esad rejimine karşı silahlı direnmenin başlaması, Ortadoğu’da bir Sünni-Şii çatışmasına zemin hazırlayacak olaylardır.

Tüm bu sorunlar karşısında yapılması gereken stratejisini, Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun Medeniyetler çatışması bağlamında yaptığı bir değerlendirme açık bir şekilde ifade etmektedir: “*Medeniyetler Çatışması* tezinde Türkiye’ye ait olduğu medeniyet çevresinden çıkmak isteyen ancak girmek istediği medeniyet çevresince reddedilen bir torn country (parçalanmış/yırtık ülke) olarak tanımlayan Huntington’un bu ülke için biçtiği konumun aksine, benimsenecek kuşatıcı ve kapsayıcı bir medeniyet aidiyeti, Türkiye’yi hem kendi içinde farklılaşmakla birlikte bütünlüğünü koruyabilen bir ülke, hem de bölgesindeki jeokültürel kutuplaşma temayülünü aşabilen önemli bir güç haline getirecektir.”¹⁴² Bu bağlamda yapılması gereken şey Türkiye’nin kendi medeniyet havzasında biriktirdiği tarihsel tecrübelerden hareket ederek, 21 yüzyılda evrensel kültüre yapacağı en önemli katkılardan birisi bu jeopolitik, jeokültürel dışlama/dışlanma tuzağını bozarak, tüm farklılıkları kucaklayıcı, çok kültürlü tarihsel tecrübesini demokratik ve evrensel değerlerle birleştirerek yeni bir medeniyet açılımına girebilme yeteneğini göstermesidir.

¹⁴² Davutoğlu, a.g.e., s. 137